

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**NEDĚLNÍ ŠKOLA A JEJÍ UČITELÉ
NA ZAČÁTKU 21. STOLETÍ**

Vypracovala: Mgr. Alena Tkadlečková

Vedoucí práce: ThDr. Ladislav Beneš

Katedra praktické teologie

Studijní program: Teologie N6141

Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2013

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem
„Nedělní škola a její učitelé na začátku 21. století“
napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.
Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 26. 11. 2013

.....
Mgr. Alena Tkadlečková

BIBLIOGRAFICKÝ ÚDAJ

TKADLEČKOVÁ Alena. *Nedělní škola a její učitelé na začátku 21. století [diplomová práce]*. Praha: Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Katedra praktické teologie, 2013. 71 s. Vedoucí diplomové práce: ThDr. Ladislav Beneš.

ANOTACE

Diplomová práce nazvaná „Nedělní škola a její učitelé na začátku 21. století“ zkoumá především teoretické základy nedělní školy a jejích učitelů v rozhovoru se současnou praxí v Českobratrské církvi evangelické. Hlavním tématem první kapitoly je nedělní škola ve vztahu k bohoslužbám, její obsah, záměr a formy. Druhá kapitola se zabývá učitelem nedělní školy jako autentickým, reflektujícím a pověřeným svědkem. Třetí část zkoumá prostředí a dobu, které nedělní školu a její učitele obklopují. Jejimi tématy jsou: postmoderní svět, Českobratrská církev evangelická, konkrétní sbor. V podtextu celé práce stojí otázka identity učitele nedělní školy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Nedělní škola, učitel nedělní školy, bohoslužby, svědek, postmoderna, sbor, dítě.

SUMMARY

The thesis, entitled „Sunday school and its teachers at the beginning of the 21 century“, examines in particular the theoretical basics of Sunday school and its teachers in an interview with the current practise in the Czech Brethren Evangelical Church. The main theme of the first chapter is Sunday school in relation to worships, its content, purpose and form. The second chapter deals with the Sunday school teacher as authentic, reflecting and delegated witness. The third part examines the environment and the time that Sunday school and teachers are surrounded. Its themes are: postmodern world, Czech Brethren Evangelical Church, particular church. The subtext of the whole work is the question of identity Sunday school teacher.

KEYWORDS

Sunday school, Sunday school teacher, worships, witness, postmodern, church, child.

Děkuji ThDr. Ladislavu Benešovi za pomoc při vedení diplomové práce.

OBSAH

Úvod	6
1. Nedělní škola jako předmět učitelova působení	9
1.1. Nedělní škola a její místo v bohoslužbách	15
1.2. Nedělní škola a její obsah i záměr	18
1.3. Nedělní škola a její formy	22
2. Svědectví jako způsob učitelova působení	27
2.1. Učitel nedělní školy jako autentický svědek	29
2.2. Učitel nedělní školy jako reflektující svědek	32
2.3. Učitel nedělní školy jako pověřený svědek	34
3. Začátek 21. století jako doba učitelova působení	38
3.1. Nedělní škola a její učitelé v postmoderním Česku	39
3.2. Nedělní škola a její učitelé v postmoderní ČCE	41
3.3. Nedělní škola a její učitelé v dnešních sborech	44
Závěr	48
Seznam literatury	53
Přílohy	57

ÚVOD

Jak připravit dobrou nedělní školu? Oč v nedělní škole vlastně jde? Má nedělní škola budoucnost, či spíše jaká nedělní škola má budoucnost? Kam směřuje? Kým má být učitel nedělní školy, jaké by měly být jeho kompetence? A jaké místo v církvi, ve sboru, má nedělní škola a její učitelé? Po letech praxe učení v nedělní škole stále znovu zápasím o to, oč tu vlastně běží. A tak chci shromáždit některé poznatky o podstatě nedělní školy, o jejích dlouhodobých cílech, záměrech i možnostech do budoucna, hledat identitu učitele nedělní školy a jeho možnosti, na co by se měl soustředit, co by mohl opustit... Mám na mysli i další učitele z různých sborů, s nimiž jsem v kontaktu, a kteří často kladou otázku, jak dnes učit nedělní školu. V pozadí té otázky „jak“ je znát bezradnost v tom, „co“ vlastně nedělní škola je „dnes“ a jakou roli v ní vlastně mají jako její učitelé. A ještě jedna zkušenost mě vtáhla do otázek o nedělní škole a jejích učitelích: letos se společně se skupinou farářů podílím na přípravě katechetické příručky pro učitele nedělní školy. I zde se objevila diskuze nad tím, co je záměrem oné katechetické příručky a tím i nedělní školy. Proměňující se nedělní škola avšak bez zpětné reflexe, chybějící dlouhodobá koncepce, absence pověření učitelů k jejich službě, ale i nový celocírkevní projekt vzdělávání učitelů: to všechno jsou podněty, které mě vedou k tomu, abych se současnou situací kolem nedělní školy zabývala. Bez obsáhlého sociologického průzkumu nemohu popisovat stav dnešní nedělní školy, ani kým dnes učitel nedělní školy je. A tak mojí otázkou bude spíše: čím by nedělní škola měla, mohla být a kým by měl, mohl být její učitel. Můžeme se tak dostat k teoretickým základům a otázkám, oč tu vlastně běží.

Zásadními tématy mého zkoumání budou: nedělní škola, učitelé nedělní školy a dnešní doba začátku 21. století. I když samostatnou kapitolou nejsou děti, jsou v pozadí kapitol všech. Pro ně je tu nedělní škola, pro ně je tu učitel, ony jsou obklopeny dnešním světem. Protože mi ale jde především o učitele, zaměřím se na hledání jeho identity. Půjde o identitu ve vztahu k předmětu jeho působení, ve vztahu k jeho poslání a ve vztahu k okolnímu světu. Adekvátně k tomu chci toto téma probrat ve třech kapitolách: 1. Nedělní škola jako předmět učitelova působení, 2. Svědectví jako způsob učitelova působení, 3. Začátek 21. století jako doba učitelova působení. Každá kapitola je uvozena úvodem, který má poskytnout vhled do problému, ohlédnout se do historie, pojmenovat témata a předložit otázky. Ve třech podkapitolách je pak veden rozhovor nad třemi podtématy: v 1. kapitole je to místo nedělní školy v rámci bohoslužeb, otázka zvěstného obsahu a možných forem nedělní školy. Ve druhé

kapitole pak, co znamená autenticita, reflexe a pověření učitele nedělní školy jako svědka. Ve třetí kapitole jsou podtématy postmoderní situace v Česku, v ČCE a v konkrétním sboru.

Prameny, z nichž čerpám, nepojednávají o tomto tématu komplexně, současná monotematická literatura však neexistuje. Významnější materiály o nedělní škole pocházejí z 30. let minulého století. K tématu obecné katecheze v českém prostředí je k dispozici skriptum J. Smolíka „Závazek křtu“ z roku 1974, tématem nedělní školy se však zabývá pouze okrajově. Přestože budu psát o českém prostředí, některé teoretické podklady přebírám od německých autorů: I. Baldermanna a F. Krafta. Popis současné doby a situace křesťanů v ní, ale i určitá teologická východiska mě oslovují u W. Brueggemanna. Z českých autorů z již zmíněného J. Smolíka a P. Filipiho jako zástupců evangelické tradice, a z L. Muchové jako reprezentanta současné římskokatolické katecheze. Protože se chci zabývat dnešní situací, jsou pro mne důležitým pramenem katechetické příručky, internetové stránky sborů, teologické, církevní i sborové časopisy a periodika. Ve spolupráci se sociologem D. Ryšavým jsem připravila anketu ve dvou verzích: první pro učitele nedělní školy (proběhla v lednu až dubnu 2013 v deseti sborech Horáckého seniorátu ČCE, zúčastnilo se jí 40 činných učitelů) a druhou pro faráře (proběhla v únoru 2013 při pastorální konferenci v Jihlavě, zúčastnilo se jí 14 farářů). Její výsledky průběžně připojuji k probíraným tématům (v textu jsou označeny jako Anketa HS) jako ilustraci současné situace ve sborech na Horácku a jako jeden z pramenů. Text ankety, souhrn odpovědí respondentů a komentář je součástí přílohy. Pro vyvození zásadnějších závěrů o situaci v celé církvi by však bylo třeba reprezentativnějšího vzorku respondentů. Na základě ankety jsem následně vedla také rozhovory s učiteli, které rovněž zmiňuji jako jeden z autentických pohledů.

Při studiu všech pramenů se vynořily tři okruhy otázek, nad kterými chci v této práci vést rozhovor:

1. Jakým směrem se ubírá současná nedělní škola jako předmět učitelova zájmu, jaké zaujímá místo v bohoslužbách, co by mělo být jejím obsahem a záměrem, jaké formy má k dispozici? Lze chápat nedělní školu jako kázání?

2. Kým především by měl být učitel dnešní nedělní školy? Jaký je způsob učitelova působení? Jaké je jeho poslání? Jak se projevuje jeho svědecká role? Co v jeho případě znamená autenticita, reflexe a povolání svědka?

3. Jaký je a jak ovlivňuje učitele a děti nedělní školy okolní svět? Jak s tímto prostředím komunikovat, obstát v něm? Jaké zázemí poskytuje nedělní škole její církev? Co nabízí učitelům nedělní školy jeho sbor a co od něj očekává?

Záměrem této práce není vytvořit ucelený obraz nedělní školy a jejích učitelů, ale spíše nastolit témata, shromáždit k nim podklady, vyjádřit svůj pohled a otevřít rozhovor.

1. NEDĚLNÍ ŠKOLA JAKO PŘEDMĚT UČITELOVA PŮSOBENÍ

V první kapitole se budu věnovat nedělní škole, protože ta je předmětem učitelova zájmu. Vyjasnění, co je nedělní škola, může pomoci v **nalezení identity učitele**. Odpovídá na otázku, kdo je (kým má být) ve vztahu k místu, obsahu, metodám jeho práce. „*Učitel má mít rád svůj předmět*“¹, konstatuje Jan Sokol jako hlavní zásadu (a možnost naplnění záměru) pro učitele ve školství obecně. Tato věta platí i pro učitele nedělní školy. Aby mohl mít rád, musí vědět, oč tu běží. Ví ale dnešní učitel, čím je či spíše čím má být dnešní nedělní škola? Má vyjasněný záměr, cíl, se kterým se on sám připravuje na nedělní školu? Ví, s čím by děti z nedělní školy měly odcházet, co uslyšet, co prožít nebo naučit se?

To dnes není nikde jasně a uceleně popsáno. Střípky najdeme v katechetických příručkách, kazatelé přinášejí do sborů své vlastní koncepce, něco se traduje a předává z generace na generaci v jednotlivých sborech. A tak existuje téměř bezbřehá škála toho, čím nedělní škola může být a oč v ní jde:

„*Nedělní škola je biblické vyučování pro děti. ... naplní výuky jsou biblické příběhy.*“²

„*Děti potřebují sdílet evangelium svým způsobem a nedělní škola jim to umožňuje.*“³

„*Nedělní škola je názorná interaktivní výuka za pomoci obrázků, jednoduché dramatizace, vyprávění či jednoduché výtvarné činnosti.*“⁴

„*Nedělní škola je alternativa části bohoslužeb pro nejmenší děti ...*“⁵

„*Zatímco dospělí poslouchají kázání, děti mají svůj vlastní program: povídají si a zpívají, hrají hry, malují ...*“⁶

„*... nedělní škola. Případnější označení by bylo „dětské bohoslužby“. To podstatné totiž není výuka, ale oslava Pána Boha. Oslava způsobem, jaký je dětem blízký: zpěvem, vyprávěním biblických příběhů, krátkou modlitbou, malováním, hrou ...*“⁷

„*Nedělní škola je především ... dětské nedělní křesťanské setkání ... přátelské a hravé setkání ... škola = vyučování ... společenství vědomě patřící do bohoslužby (necht' si děti v rámci bohoslužeb i hrají, ale ať tuší, že je to bohoslužba) ...*“⁸

„*Nedělní škola je především ... příjemné setkání a povídání ... snaha o přiblížení evangelia a víry dospělých dětem formou povídání ... projev pozornosti k dětem ve sboru ... čas,*

¹ SOKOL, Jan. Svou prestiž si někdy nezasloužíme. in: Respekt 25/2007, str. 14.

² FS ČCE Zlín. [online] <http://zlin.evangelnet.cz/nedelni-skola>.

³ FS ČCE Hradec Králové. [online] <http://hradec-kralove.evangelnet.cz/drupal/node/47>.

⁴ FS ČCE Praha Braník. [online] <http://branik.evangelnet.cz/nedelka.php>.

⁵ FS ČCE Letohrad. [online] <http://letohrad.evangelnet.cz/>.

⁶ FS ČCE Nejdek. [online] http://nejdek.evangelnet.cz/CZ/Deti/Idx_deti.htm.

⁷ FS ČCE Polička [online] <http://policka.evangelnet.cz/>.

⁸ Anketa HS (pro faráře).

*kdy máme možnost dětem přiblížit svůj vztah k Bohu ... vzdělávání dětí a také jejich hlídání, aby nerušily v kostele ... základní seznámení s biblí ...*⁹

Tuto názorovou roztříštěnost charakterizuje už sám název „nedělní škola“, který je používán nejčastěji. Jen někde se ujal pojem „dětské bohoslužby“, některé sbory se oběma označením vyhýbají a používají označení: „program pro děti“, „setkání“, „školka“, „nedělka“, „besídka“. Označení „škola“ mnohé dráždí a mnozí s ním nesouhlasí:

*„Pokolikáté již se zamýšlíme nad tím, že všeobecně rozšířené označení této svébytné „podmnožiny sboru“ není v nejmenším správné. Vždyť ani nejde o školu, ani o aktivity „žáků“ nejsou zdaleka omezeny na neděle. Ale název se dávno vžil a ani oficiálnější termín dětské bohoslužby nevystihuje plnou skutečnost. Těžištěm práce v nedělní škole je zvěstná složka daného textu na rozdíl od výuky v dětských biblických hodinách. Děti, na začátku bohoslužeb přítomné v modlitebně, odcházejí po prvním biblickém čtení k práci ve skupinách, kde se zamýšlejí nad úlohou, obvykle odlišnou od tématu kázání (proto z kazatelny zaznívá i text pro nedělní školu) ...*¹⁰

*„Samotné označení „nedělní škola“ je trochu divné. Není pro děti „škola“ něco jako pro dospělé „práce“? Minimálně do ní musí chodit. Proto mi zní nedělní škola trochu podezřele, podobně jako nedělní práce. Děti by se v neděli neměly moc učit. Považte, jaká je to nespravedlnost, dospělý v bohoslužbách slaví a děti se musí někde ve škole něco učit. Minimálně na ně bývá (-val) kladen nárok, aby se něco dozvěděly, aby si něco zapamatovaly ...*¹¹

Oficiální terminologie připouští označení „nedělní škola“ i „dětské bohoslužby“: *„Výchova a vzdělávání dětí ve farním sboru probíhá při pravidelných bohoslužebných shromážděních, dětských bohoslužbách (v nedělní škole), biblických hodinách pro děti, výuce náboženství ve sboru či na školách, táborech, rodinných setkáních apod. ...*¹²

Co je tedy dnešní nedělní škola? Chci hledat určité zásadní obsahové minimum toho, čím by nedělní škola měla být, a k čemu by tedy dnešní učitel nedělní školy mohl směřovat. Přestože se chci věnovat nedělní škole v současnosti, je nutné nahlédnout do historie a sledovat, čím nedělní škola byla při svém vzniku, jak se proměňovala a zhodnotit změnu a posun v chápání nedělní školy.

⁹ Anketa HS (pro učitele).

¹⁰ FS ČCE Praha Strašnice. [online] <http://www.volny.cz/kocna/sbor/sbor1.htm>.

¹¹ VÍTEK, Tomáš. Několik předpokladých poznámek o dětech a bohoslužbách. in: Zpravodaj pro práci s dětmi 2011/1, str. 2.

¹² Církevní zřízení a řády ČCE, odd. C, čl. 6.2 [online] <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/rvvc.html>.

V první nedělní škole otevřené v roce 1780 v anglickém Gloucesteru se děti pomocí bible a katechismu učily číst a psát. Východiskem zde byla sociální situace dětí a sirotků za průmyslové revoluce. Alespoň v neděli měly tak být děti chráněny před jejich negativními vlivy. Nedělní škola zaměřená na výuku náboženství (bible, katechismu a písní) se pak šířila dál i do jiných zemí.¹³ V období svého vzniku v Čechách už byla nedělní škola chápána jako „ ... v den Páně konaný způsob cvičení se v pobožnosti ... “¹⁴, jako biblické vyučování. Průběh nedělní školy připomínal hodiny náboženství, odlišné pouze tím, že v nich vyučovali dobrovolně laici bez pedagogického vzdělání. S takovým pojetím polemizovaly snahy o niternější oslovení dětí. Nedělní škola by měla podle nich především „... působit na jejich srdce a vůbec k tomu směřovati, aby se ku Pánu Ježíši obrátily.“¹⁵ Zvláště zásluhou A. Novotného, který zdůrazňoval vazbu nedělní školy na sbor, její liturgický charakter a usiloval o přiměřenost forem náboženské výchovy dítěti, se podobně jako v Německu začala prosazovat v 30. letech i v Čechách liturgická koncepce. Nedělní škola byla chápána jako „radostná a pestrá bohoslužba dokonale přizpůsobená dětskému věku.“¹⁶ Nedělní škola dle liturgického konceptu má dětem nahradit přiměřeným způsobem bohoslužby dospělých, ovšem nemá být jejich konkurencí. Má být bohoslužbou a k bohoslužbě vychovávat, má být utvářena liturgicky, protože „dítě je celou svou zbožností liturgicky založeno“¹⁷ Liturgické prvky (zpěv, modlitba, responsorické opakování zlatých textů, sbírka provázená zpěvem, četba Písma, požehnání) organizuje a člení průběh hodiny a umožňují dětem aktivně se zapojit do bohoslužebného dění. Za nejvhodnější dobu konání bylo považováno nedělní dopoledne po bohoslužbách. Proti konání zároveň s bohoslužbami mluvil fakt, že by se nedělní školy nemohl účastnit farář.

Časem došlo k určitému posunu, už nebyla vyžadována přítomnost faráře (funkci převzal vedoucí učitelů) a tím se konání nedělní školy přesunulo do času bohoslužeb pro dospělé. Nedělní škola se stala bohoslužebným shromážděním „vedle“ bohoslužeb pro dospělé, zachovala si katechetické prvky – jak popisuje J. Smolík: „*Zatímco v německých poměrech je katecheze rozdělena tak, že její výuková stránka patří křesťanskému vyučování, liturgická náplň dětským shromážděním, dělí se naše bohoslužebná shromáždění nekonfirmovaných o výuku s ostatními formami nezanedbávající přitom výchovy liturgické. Syntéza katechetického a liturgického prvku představuje dnešní stadium shromáždění,*

¹³ BERNARDOVÁ, Marie. Děti a liturgie. in: Getsemany 5/2006. [online] <http://www.getsemany.cz/node/844>.

¹⁴ ŠUBERT, V. Nedělní škola. Praha: 1881, str. 3.

¹⁵ Nedělní škola 1880, roč. 1, č. 3., str. 80.

¹⁶ BALCAR, L. Význam a organizace nedělní školy. Cyklostyl, archiv SR ČCE, str. 12.

¹⁷ Činitelé náboženské výchovy. Cyklostyl, archiv SR ČCE, str. 46.

k němuž se dospělo po předchozím stadiu „besídkovém“. ¹⁸ Tuto strukturu samostatného shromáždění s oběma prvky ještě donedávna zachovávala např. nedělní škola v Třebíči, jak popisuje jeden z jejích učitelů: „V Třebíči jsme zdělili po paní Trusinové způsob práce s dětmi, kdy se rodiče účastní bohoslužeb v kostele a děti jsou už od začátku v samotné nedělce. Tomu času, kdy jsou děti samostatně pospolu (tedy mimo „velké“ bohoslužby), říkáme „dětské bohoslužby“. Žádná nedělní škola, žádná hlídací agentura, žádný zájmový kroužek, kde je nutno děti zabavit a pobavit, ale plnohodnotné bohoslužby. Pravda, trochu jiné, než ty dospělácké, ale liturgický rámeček je stejný. ... Jakmile se postavím za stůl – to je pro nás stůl Páně – a ztiším se, děti vědí, že se mají také zklidnit a uvelebit se na svých místech. Přivítám je slovy: Dnes je 6. listopadu a já vás vítám na dětských bohoslužbách. Vstaneme a pozdravíme se třetím veršem, který je zapsán ve 121. žalmu. ... Ejhle, introit. ... Děti se posadí a následuje společná píseň, pokud možno vážící se k textu, který se bude probírat. Po zpěvu je děkonná modlitba. Čtení z Písma je společné. ... Ve skupinkách následuje výklad přečteného textu. ... Snažíme se, aby forma probírání textu nebyla povýšena nad biblickou zvěst. Tento výklad trvá asi 15-20 minut. Pak se opět sejdem a společně si příběh zopakujeme a pokusíme se zdůraznit hlavní myšlenku, to podstatné z biblického textu. Celé toto „kázání“ je zakončeno děkonnou a přímělnou modlitbou. Následují ohlášky ... co se bude dít v následujících dnech, gratulace dětem k narozeninám ... něco z ohlášek v kostele ... Ale ještě jsme neskončili, ještě je závěrečná společná píseň, poslání a požehnání.“ ¹⁹

I v tomto sboru se však už dnes zahajují bohoslužby společně s dospělými a do nedělní školy děti odcházejí po druhé písni a slovu faráčky. K této zásadní změně v podobě nedělní školy došlo v posledních desetiletích v drtivé většině sborů. Například ve všech sborech Horáckého seniorátu (dle Ankety HS na 15 místech včetně kazatelských stanic) se děti účastní začátku bohoslužeb společně s dospělými. Také většina sborů, které o nedělní škole informují na svých internetových stránkách, zmiňuje, že děti „odcházejí“ po druhé nebo třetí písni, před kázáním, někde se zpívá zvláštní píseň s dětmi, někde jsou vyprovázeny slovem vyslání a svíčkou, jinde požehnáním, někde před odchodem do nedělní školy vede farář s dětmi rozhovor, má slovo k tématu či k textu. Důležitost společného začátku popisují např. ve sboru v Poličce: „Na začátku bohoslužeb bývají děti společně s rodiči. Je to pro ně důležité. Vidí, co pro tatínka a maminku znamená víra.“ ²⁰

¹⁸ SMOLÍK, Josef. Závazek křtu. Praha: Kalich 1974, str. 96-97.

¹⁹ MALÁČ, Petr. Nedělka – dětské bohoslužby. in: Zpravodaj pro práci s dětmi 2011/2, str. 4.

²⁰ FS ČCE Polička. [online] <http://policka.evangelnet.cz/>.

Lze tedy pozorovat výraznou tendenci ke zdůraznění společného shromáždění – tím, že dospělí i děti začínají společně. Je snahou zpřístupnit bohoslužby (nebo alespoň jejich část) celé rodině a docílit toho, aby se bohoslužby staly místem setkání různých generací před Bohem. Pak ovšem není nedělní škola samostatným shromážděním, ale stává se součástí jedné bohoslužby, jejichž část prožijí společně dospělí s dětmi a část odděleně děti a dospělí. Tou oddělenou částí bohoslužby je v liturgii bohoslužeb především kázání. Je tedy dnes nedělní škola svým zařazením v bohoslužbách především kázáním?

A co obsahová stránka nedělní školy? I zde se nabízí podobnost nedělní školy s kázáním jako zvěstováním evangelia. Tady je pak nutno odlišit obsah a záměr nedělní školy od jiných forem (práce s dětmi), např. od náboženství nebo biblické hodiny. Než však dojdeme k zásadním závěrům, musíme se nejdříve vyrovnat se **vztahem katecheze a kázání**. Je možno zvěstovat dětem, aniž by prošly katechezí? Předchází katecheze kérygmatu nebo může kérygma předcházet katechezi? Názory na toto téma se různí. Zde je několik pohledů:

1) J. Smolík²¹ shrnuje, že extrémní stanoviska vidí v katechezi buď jen zvěstování, nebo jen pouhý výklad, přípravu na zvěstování. K těmto patří K. Barth nebo E. Thurneysen. Na druhém křídle stojí pokusy učinit teologické rovnítko mezi zvěstováním a vyučováním. Smolík zastává názor, že vztah kérygmatu a katecheze z hlediska praktické práce ve vyučovací hodině není možno stavět proti sobě ani vedle sebe. Kérygma a katecheze se prolínají. Posuzujeme-li ovšem tuto otázku z teologického hlediska, má Smolík za to, že „*kázání předchází katechezi a že na ní není bytostně teologicky závislé, jinak bychom omezovali svobodu Ducha.*“ Katechezi Smolík definuje jako přípravnou činnost, jež má pomoci žákovi s užitkem naslouchat kázání a účastnit se stolu Páně, při níž se s postupujícím věkem žáka stále více děje zvěstování. Cílem je naučit se v církvi a s církvi slyšet slovo Boží a žít z něho.

2) Poradní odbor ČCE teologický vypracoval teze, v nichž definuje základní role katecheze: „*V případě pokřtěných dětí směřuje katechetický proces k tomu, aby vyznání, na jehož základě bylo dítě pokřtěno, bylo vyloženo a předáno tak, že se stane osobním vyznáním dospívajícího či dospělého (katecheze postbaptismální). V případě nepokřtěných dětí (dětí či dospělých) směřuje katechetický proces k tomu, aby vyznání víry bylo vyloženo a předáno tak, že se stane osobním vyznáním toho, kdo na jeho základě přijme křest (katecheze prebaptismální).*“²²

²¹ SMOLÍK, Josef. Závazek křtu. Praha: Kalich 1974, str. 28-30.

²² Tisk č. 29A, 3. zasedání 30. synodu ČCE, body 1.1 a 1.2. Praha: SR ČCE 2001.

3) T. Butta tvrdí, že „Katecheze má úzký vztah ke kázání. Zvěstování a kázání je vyjádřeno pojmem *kérygma* a vyučování *didaché*. Rozlišení spočívá v tom, že kázání má funkci víru vyvolávat a vzbuzovat, posilovat, kdežto katecheze spíše vysvětluje její obsah. Katecheze připravuje na Boží slovo a rozvádí je dál. Kázání se zaměřuje také na jeden aktuální zřetel Božího slova, kdežto katecheze podává učení soustavně a v celku. Přesto se kázání a katecheze navzájem prolínají. Kázání může mít katechetické prvky a katecheze naopak obsahuje prvky zvěstování.“²³

4) Na základě současné německé diskuze apeluje F. Kraft²⁴ pro teologizování s dětmi, které staví na tom, že nemůžeme přejít zkušenost víry a reflexi víry u dětí. Víra začíná tehdy, když si děti začnou klást otázky „proč“, „jaký to má smysl“. Uprostřed všedních dnů se děti setkávají se situacemi a věcmi, nad kterými žasnou, a které je povzbuzují k tomu, aby se chtěly dozvědět víc. Do této dětské víry, která se pohybuje mezi ortodoxií a herezí, lze vstupovat s evangeliem.

5) Určitým argumentem, že lze kázat dětem, je současný boom rodinných bohoslužeb, kdy farář káže dětem i dospělým. Rozšířenost této praxe můžeme chápat jako odpověď na otazníky, které nad kázáním pro děti vyslovil v 70. letech minulého století J. Smolík: „Někteří bohoslovci kázání pro děti zásadně odmítají. Souvisí to s jejich celkovým pojetím katecheze, již chápou jako přípravu katechumena k naslouchání kázání. ... U většiny bohoslovců se však s možností kázání pro děti setkáváme. Pripustíme-li tuto možnost, vznikají značné obtíže. Kážeme-li dospělým, jde naše kázání dětem přes hlavy, soustředíme-li se ve svém kázání na děti, vzniká velké nebezpečí, že zvěst Písem z psychologických a metodických důvodů zploštíme, takže přestane být zvěstí. Otázka kázání pro děti také úzce souvisí s otázkou, zda a kdy může dítě uvěřit ... musíme s možností víry u dětí počítat. V každém případě je obsah víry pro dospělé i děti tentýž, rozdíl může být jedině v intenzitě a ujasněnosti, což se musí odrážet i ve formě a obsahu kázání pro děti. Ponecháme otázku kázání pro děti otevřenu praktickému ověření.“²⁵

Nyní je možné konstatovat, že specifikum nedělní školy přináší témata: **jednota s bohoslužbami** – nedělní škola jako součást bohoslužeb, odlišnosti od jiných forem práce s dětmi – **nedělní škola jako zvěstování**, a k tomu ještě přistoupí otázka **nových možností a metod**, které pomohou záměr nedělní školy co nejlépe naplnit.

²³ BUTTA, Tomáš. Kapitoly z katechetiky. Praha: Blahoslav 2012, str. 9.

²⁴ KRAFT, Friedhelm. Dítě, kde jsi? Dětská teologie jako cesta k objevení dítěte. in: Člověče, kde jsi? Benešov: Eman 2010, str. 45-52.

²⁵ SMOLÍK, Josef. Závazek křtu. Praha: Kalich 1974, str. 117.

1.1. Nedělní škola a její místo v bohoslužbách

Předmět učitelova zájmu, nedělní škola, zásadně souvisí s nedělními bohoslužbami. Budu se nyní tedy zabývat bohoslužebným rámcem nedělní školy. Pomůže nám vyjasnit si nejprve, **co jsou bohoslužby**. Vyjdeme-li z názvu bohoslužba: je to služba Boha nebo služba Bohu? Především Bůh slouží nám, tedy přijímáme něco od Boha, Bůh nám prostřednictvím bohoslužebných úkonů vstupuje do života, komunikuje s námi, oslovuje nás, povzbuzuje, vybízí, posiluje, odhaluje pravdu, inspiruje, pověřuje atd. Ale i druhý význam má oprávnění – služba Bohu. Dáváme najevo, komu sloužíme, kdo je naším Pánem, autoritou, komu se chceme podřizovat. „Bohoslužby“ jsou tedy dobře dvojznačný název. „*Je tu určitá podvojnost: oslovení – odpověď, Boží služba tím, že k nám mluví, ale i tím, že nám naslouchá, člověk pak naslouchá, co On sděluje a zároveň má možnost a svobodu mluvit.*“²⁶ J. Sokol srovnává bohoslužbu se školou: „*Bohoslužba se v něčem podobá škole. Tam se děti ledacos naučí, ale také se nějak změni: dospívají a učí se samostatně jednat. Také při bohoslužbě se člověk může učit, jak by měl pracovat sám na sobě, ale hlavně doufá, že se s ním něco stane, že se v něm něco promění.*“²⁷ V centru evangelické bohoslužby je kázání: „*V reformované bohoslužbě na sebe strhává jednostranně vyvýšené médium kázaného slova valnou část aktivity a dosahuje značné centralizační moci. Kázání na místě centra bohoslužby k sobě směřuje introitus a výběr většiny písní, přivádí na scénu podobně orientovanou modlitbu po kázání, ba ani první čtení nemá být bez vztahu ke kázání ... dokonce i koinónia (přímělná modlitba, ohlášky, sbírka), mají být zařazena až po kázání právě z toho důvodu, aby bylo zřetelné, že obecnství patří pod Slovo.*“²⁸ Jde ovšem pouze o jednu z možných pozic. Oproti tomuto reformačnímu důrazu na kázání je dnes poukazováno na důležitost slavení liturgie. V liturgii shromáždění slaví a zakouší, jaký je Bůh: „*Liturgie nevytváří nějakou novou skutečnost, ale slaví to, co teologie jako skutečnost již poznala. Ze vzájemného vztahu mezi slavením a poznáváním ... Slavnost znamená radost ... Radost, kterou člověk zažívá v liturgii, to není naivní spokojenost s tím, že svět kráčí, kudy má, a ignorování bolesti, kterými je stížen. Jde o radost z víry, že se Bůh stal člověkem a že naplní, co slíbil.*“²⁹

Otázkou je, jak dětem pomoci slavit liturgii, hledat nové a tvůrčí prostředky, aby se nevytratil motiv radostného slavení, k němuž by se děti v liturgii mohly připojit. Přestože děti všemu nerozumí, svou účastí na bohoslužbách se učí, jak slavit. Napodobováním

²⁶ FILIPI, Pavel. Pozvání k naději. Praha: Kalich 2006, str. 29-30.

²⁷ SOKOL, Jan. Proč chodíme do kostela? Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2013, str. 13.

²⁸ ČERNÝ, Jan. Evangelická bohoslužba jako médium. in: Teologická reflexe, 1/2002, str. 70.

²⁹ NOBLE, Ivana. O možnostech a povaze teologického poznávání. in: Teologická reflexe, 2/2004, str. 173.

dospělých získávají vzory slavení, stávají se součástí slavícího společenství. Koncepce nedělní školy jako bohoslužeb pro děti, kdy nedělní škola byla samostatným shromážděním, svou liturgií kopírovala liturgii bohoslužeb pro dospělé. V podtitulu katechetických příruček byl název „pomůcka pro práci s dětmi při nedělních bohoslužbách“. Celá koncepce těchto příruček měla strukturu bohoslužeb: vstupní verš, liturgické čtení, píseň, ... Zmínky, které naznačují změnu v pojetí nedělní školy, lze najít v katechetické příručce z roku 2001/2002: „*Nemáme za to, že by nedělní škola měla být zvláštními bohoslužbami pro děti. Společný úvod bohoslužeb (pozdrav ve jménu Trojice, žalm, chvály, prosby o Ducha svatého, první čtení, píseň atp.) i koinónická (společenstevní) část v závěru (není-li Večeře Páně pro děti, pak alespoň sbírka peněz, ohlášky, přímluvy, posláni a požehnání) napomáhají integrovat děti do společenství sboru a církve. Společný introit tuto jednotu sboru může jen posílit.*“³⁰ Další náznak najdeme v tomtéž periodiku z roku 2003: „*Jinou možností je, aby liturgický rámec nedělní školy tvořily části bohoslužeb, na kterých se děti před ní a po jejím skončení účastní spolu s dospělými. Lze se domluvit, aby farář první písničku vybíral z dětského zpěvníku a první modlitbu koncipoval právě pro děti.*“³¹ Že dochází k určité změně, popisuje i T. Trusina ve stejné publikační řadě v roce 2008: „*Tam, kde zahajují děti společně s dospělými (tato forma nabývá na významnosti, neboť zkušenost mezigeneračního sdílení alespoň části bohoslužeb je stále důležitější i katecheticky!), doporučujeme domluvit se s tím, do bohoslužby připravuje, a zařadit zpěv probírané písně ještě do společného shromáždění, než děti odejdou do nedělní školy.*“³² Přesnější údaje o popsané změně nemáme k dispozici, ale praxe většiny sborů (viz úvod k této kapitole) ukazuje, že nová forma společného začátku bohoslužeb se prosadila a je vnímána jako samozřejmá. Z Ankety HS vyplynulo, že 38 učitelů ze 40 (a 13 farářů ze 14) souhlasí s tím, že *nedělní škola má být zasazena do rámce bohoslužeb*. Všichni účastníci ankety pak souhlasí s tím, že *je dobře, když jsou děti přítomny alespoň na část bohoslužeb společně s dospělými*.

Můžeme tedy konstatovat, že dnes nedělní škola následuje bezprostředně po úvodní části bohoslužeb s dospělými. Je tedy společný úvod s dospělými i úvodem k nedělní škole, jejím úvodním rámcem? Jak kde: podle popisu jednoho z učitelů to může vypadat například takto: „*Děti odcházejí na „nedělní školu“ po třetí písni. Ještě než odejdou, bratr farář s nimi „naťukne“ téma nedělní a pak se celý sbor ztiší při slovech modlitby, kterou bratr farář*

³⁰ Církevní rok. Pomůcka pro učitele NŠ a náboženství. Praha: PoD při SR ČCE 2001, str. 5.

³¹ Pozvání na cestu. Katechetická příloha 2003/2004, 2. díl. Praha: Pod při SR ČCE 2003, str. 3.

³² Dokud se zpívá ... Pomůcka pro práci s dětmi při nedělních bohoslužbách i v biblických hodinách 2008/2009, 1. díl. Praha: Pod při SR ČCE 2008, str. 2.

soustředí myšlenky k dětskému příběhu.“³³ Nezažívají ale pak děti nový úvod (píseň, čtení, motivaci ...) v nedělní škole? Z logiky věci vyplývá, že prožijí-li děti úvod bohoslužeb společně s dospělými, proč by měly v nedělní škole absolvovat další úvod? Nemá nedělní škola začít „textem kázání“? V nejnovější katechetické příručce z roku 2013 (přestože neřeší propojenost s bohoslužbami) navrhuje v úvodu nedělní školy recitaci probíraného textu (konkrétně přikázání Desatera). Nápadně to připomíná právě „text kázání“.

Další otázkou je, zakončují-li učitelé nedělní školu závěrečnými liturgickými prvky podobně jako v bohoslužbách pro dospělé. Některé sbory řeší tuto situaci tím, že se děti vrací po kázání a s dospělými stráví i závěrečnou část bohoslužeb: „*Před koncem se děti vracejí a vyřizují sboru posláni (biblický verš) pro daný měsíc.*“³⁴ Tuto možnost začaly praktikovat i některé farnosti římskokatolické církve.³⁵ V lecčem nás mohou inspirovat: „*V neděli se liturgie slova koná poblíž prostoru pro dospělé (kaple, krypta, společenský sál), děti odcházejí před prvním čtením a vracejí se po homilii (popř. po CREDU). Do „velkého shromáždění“ si často přinášejí věci, které vyrobily, někdy je vystavují u oltáře. Přinášejí obětní dary, jsou vyzývány k modlitbě Páně kolem oltáře, přitom se drží za ruce. Bývají osloveny před závěrečným požehnáním (co si zapamatovaly), či během něj.*“³⁶

A není tedy nedělní škola svým místem v bohoslužbách především kázáním? Tento názor je blízký např. K. Roskovcové: „*Nejsem zastáncem nedělní školy přes celé bohoslužby. Stačí, když odejdou na kázání. Děti by měly být i při večeři Páně a ne se o ní dozvědět až při konfirmaci. A jednou za měsíc je dobré, když zůstanou společně s dospělými po celé bohoslužby. Považuji za velice důležité, když jsou děti u přímluvných modliteb.*“³⁷ Pojetí nedělní školy ve sborech je vůbec do značné míry závislé na pojetí faráře sboru. To potvrzuje Anketa v HS: jestliže např. farář *spíše souhlasí* s tezí *NŠ má především plnit stejnou úlohu jako kázání*, pak i většina učitelů tohoto sboru s touto tezí také *spíše souhlasí*. V jiném farář s touto tezí *spíše nesouhlasí* a také všichni učitelé s ní *spíše nesouhlasí*. V dalším sboru farář *rozhodně nesouhlasí* stejně jako místní učitel nedělní školy. Celkově se ovšem učitelé více kloní k názoru, že *nedělní škola má především plnit stejnou úlohu jako kázání*, většina farářů s tímto názorem *spíše nesouhlasí*.

Domnívám se, že na základě výše řečeného by pro současného učitele nedělní školy (i pro děti, rodiče dětí stejně jako pro celý sbor) bylo důležité jasně pojmenovat, že nedělní

³³ NOVÁKOVÁ, Šárka. Nedělní škola v Moravči. in: Zpravodaj pro práci s dětmi 2013/1, str. 8.

³⁴ FS ČCE Praha – Střešovice. [online] <http://www.evangelik.cz/bohosluzby.aspx>.

³⁵ Křesťanský magazín. 6. 1. 2013 [online] <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1098528273-krestansky-magazin/313298380040001/>.

³⁶ BERNARDOVÁ, Marie. Děti a liturgie. in: Getsemany 5/2006 [online] <http://www.getsemany.cz/node/844>.

³⁷ ROSKOVCOVÁ, Kateřina. Vzácný čas spoutané volnosti. in: Český bratr 2011/2, str. 10.

škola patří do rámce bohoslužeb. Prosadila se koncepce společného zahájení bohoslužeb dětí i dospělých a je tu **znatelná tendence k tomu, aby nedělní škola nahradila především tu část bohoslužeb, kterou tvoří kázání**, aby zaujala místo opravdu jen místo kázání. Protože i při největší snaze o maximální návaznost na bohoslužby dospělých je přinejmenším jeden liturgický prvek – kázání – zcela nekompatibilní. Dětem nelze kázat jako dospělým, chceme-li, aby našly kerygma probíraného textu, aby mu porozuměly. Je důležité, aby nedělní škola vhodně navázala na dění v „kostele“. Liturgickou podstatu nedělní školy z velké části naplní společná část bohoslužeb s dospělými. Jde o to, aby tuto propojenost vnímali všichni účastníci a rozuměli jí. Nedělní školu pak není třeba přetěžovat opakováním (dublováním) liturgických prvků, které už děti prožily společně s dospělými. Společným úvodem (i závěrem) je zároveň zkrácen čas nedělní školy (20 – 30 minut) a je nutné promýšlet, co především se má v nedělní škole dít.

1.2. Nedělní škola a její obsah i záměr

Nyní se dostáváme k obsahu a záměru nedělní školy. Čím především má nedělní škola být? V minulé kapitole jsme dospěli k určité podobnosti nedělní školy a místa kázání v bohoslužbách. Srovnání se nabízí i po obsahové stránce: „... *rada pro děti: když se náhodou ocitnete na bohoslužbách bez nedělní školy, zkuste to vzít jako bojovku. Někde v kázání je pro vás schovaná zpráva. Zkuste ji najít. Ale kdyby se vám to náhodou nepovedlo, tak se nezlobte. Oni to dospělí někdy s tím skrýváním přeženou...*“³⁸ Nemá se něco podobného (hledání zprávy, ovšem méně skryté) odehrávat v nedělní škole? Vyjdeme-li tentokrát od určité minimální shody různých pohledů na nedělní školu (vynecháváme některé okrajové názory: nedělní škola jako hlídání či pouhá zábava na jedné straně a školní výuka na straně druhé), nedělní škola úzce souvisí s evangeliem, zvěstí, Božím slovem:

„*Být schopni samostatně a tvůrčím způsobem zprostředkovat zvěst dětem.*“ – to si klade za cíl nový kurz pro učitele nedělní školy.³⁹

„*Pokoušíme se zvěst zacílit do situace dětského posluchače.*“⁴⁰

„*Děti potřebují sdílet evangelium svým způsobem.*“⁴¹

³⁸ SLÁMA, Petr. Bible a kázání. in: Český bratr 2012/6, str. 39.

³⁹ S dětmi na cestě víry. [online] <http://www.umc.cz/deti/node/30/>.

⁴⁰ Církevní rok. Pomůcka pro učitele NŠ a náboženství. Praha: PoD při SR ČCE 2001, str. 3.

⁴¹ FS ČCE Hradec Králové. [online] <http://hradec-kralove.evangnet.cz/drupal/node/47>.

„Těžištěm práce v NŠ je zvěstná složka daného textu, na rozdíl od výuky v dětských biblických hodinách.“⁴²

Z mého pohledu NŠ přináší dětem možnost setkání s evangeliem v přiměřené formě – s touto odpovědí souhlasí (a většina rozhodně souhlasí) v Anketě HS všichni učitelé i faráři. Můžeme tedy vycházet z toho, že **v nedělní škole má zaznít evangelium**, dítě se s ním tam má setkat. Ptejme se tedy dále, co je vlastně zvěstování evangelia?

Zvěstování evangelia je přinášení (dobré) zprávy „odjinud“⁴³, evangelium není etická výzva, ale poselství, které odpovědnému jednání dává smysl⁴⁴, v evangeliu jde nejprve a v posledu o ústní slovo, ne o sdělení, zprávu, informaci, nýbrž o osobní oslovení, evangelium je proto primárně ústním zvěstování.⁴⁵ Zvěstování evangelia přitom úzce souvisí s kázáním, jak ukazuje např. T. Landová: „Kázání je „vyslovením evangelia“. To znamená, že je událostí lidské řeči, která poukazuje na skutečnost Božího jednání (Barth, KD IV/2 967). Samotnou skutečnost Božího jednání se však nesmí pokoušet inscenovat. Může ji nanejvýš vnímat a vyjadřovat pomocí lidských prostředků, a tak realizovat korespondující událost v rovině lidské skutečnosti... Vyslovením evangelia má kázání poskytovat světu „znak“, a tím mu evangelium „oznamovat“. Zda se obsah onoho znaku stane světu zjevným, zda mu svět uvěří a přijme jej, to již není v jeho moci, nýbrž v moci profétie Ježíše Krista a Ducha svatého (968). Proklamace evangelia se nerozlučně pojí s dalším momentem, jímž je „osvětlení“ jeho smyslu ... Kázání se nikdy neděje v prázdném prostoru, nýbrž se vždy obrací k lidem v tomto světě. Proto je jako poukaz na dosah evangelia vždy také „evangelijním oslovením“ (975).“⁴⁶ Landová upozorňuje na tři zásadní momenty, o které jde v kázání: vyslovení (proklamace), osvětlení (explikace) a oslovení (aplikace) evangeliem. Jak probíhá předávání evangelia? Probíhá stejným způsobem jako jakákoli jiná mezilidská komunikace, v níž jde především o dorozumění. To, co se předává, je evangelium, dobrá zpráva, která má důsledky pro lidské sebepochopení. Zdrojem evangelia je událost – život, smrt a vzkříšení Ježíše Krista. Zdrojem, odkud se o ní dozvídáme, je biblický text jako svědecká interpretace této události. Kazatel se biblickému textu snaží porozumět, interpretuje jej, přiřazuje mu významy své doby a produkuje nový text, ve kterém sděluje

⁴² FS ČCE Praha Strašnice. [online] <http://www.volny.cz/kocna/sbor/sbor1.htm>.

⁴³ FILIPI, Pavel. Pozvání k naději. Praha: Kalich 2006, str. 107.

⁴⁴ POKORNÝ, Petr. Den se přiblížil. Jihlava: Mlýn 2007, str. 23.

⁴⁵ ŠTEFAN, Jan. Naše lidská slova Slovem Božím? in: A stalo se slovo. Benešov: Eman 2012, str. 26.

⁴⁶ LANDOVÁ, Tabita. Kázání jako podobenství Božího království. in: Výklady a vykladači. Jihlava: Mlýn 2005, str. 132-133.

evangelium pomocí nových znaků. Aby došlo k rozumění, musí si posluchač k těmto znakům připojit své významy.⁴⁷

Jakým způsobem by mohl stejný proces – v adekvátní formě pro děti – probíhat i v nedělní škole? Může a má zde docházet k vyslovení evangelia, osvětlení evangelia a oslovení evangeliem? Předpokladem je, že sám učitel je nejdříve evangeliem v konkrétní podobě osloven. S tím souvisí otázka, zda pro učitele **lze či nelze shrnout zvěst** každé konkrétní nedělní školy. Rozhovor nad tímto tématem můžeme sledovat v úvodech katechetických příruček pro učitele. V roce 1991 vychází jako pomůcka pro učitele nedělní školy „Cesta Božího lidu“. V jejím úvodu autoři popisují: „*Úvodní poznámky uvádějí do souvislosti a situace vykládaného oddílu. Přitom jsme hleděli vyjádřit hlavní zvěst oddílu a ukázat, co má mít vypravěč stále na mysli, co má být „v podtextu“ jeho vyprávění. Tento hlavní důraz vyprávění je naznačen i v podtitulu úlohy a zorným veršem.*“⁴⁸ V roce 2001 dochází ke změně: „*V předloženém rozvrhu se objevuje novinka. Místo tzv. zlatých textů či zorných veršů jsou ke každé neděli připojeny žalmové verše. Zkušenost z let minulých ukázala, že tzv. zlaté verše někdy až příliš povrchně a rychle sugerují vykladači či učiteli, „oč má jít“ v daném oddílu. Tyto veršičky není možné jinak než vytrhnout z jejich kontextu, často následující příběh strhávají do roviny individualistické, moralistické nebo spiritualizující. Uvědomujeme si, že tyto veršičky byly však často i pomocí a vodítkem při výkladu, stejně jako tzv. motivační uvedení. Avšak zvláštností velkých částí Písma je, že se zde vypravuje příběh, který nelze shrnout do krátkého poučení, leda za cenu pokřivení zvěsti.*“⁴⁹ Podobně zvěstné shrnutí vidí i následující katechetická příloha: „*Každý příběh – každá perikopa smí být vyprávěna s jiným záměrem ... proto jste se v uplynulých letech nesetkávali s tzv. zlatými texty, které byly dříve horizontem vyprávění ... Text má však více rovin a motivů. Není zapotřebí z jednoho motivu vytvářet jeden univerzální. Hrozí pak nebezpečí dogmatického stereotypu.*“⁵⁰ V roce 2007 se v katechetické příručce bez zásadního komentáře objevuje nový prvek: formulace tématu. V tomto oddíle, určeném učitelům nedělní školy, je stručně (2 – 3 věty), aktuálně, srozumitelně zformulována zvěst. Nejnovější katechetická příručka z roku 2013 je koncipována tak, že již v úvodu každé přípravy, hned pod názvem, je formulováno téma a cíl konkrétní nedělní školy: „*Téma – vystihuje v několika jednoduchých větách, o co v lekci jde. Je to především pro učitele, aby hned na začátku získal vhled do tématu. Naznačuje, kterým směrem se bude ubírat výklad.*

⁴⁷ LANDOVÁ, Tabita. Jak poslouchat a posuzovat kázání. [online] http://povl_hk.evangnet.cz/.

⁴⁸ Cesta Božího lidu. Praha: Kalich 1991, str. 8.

⁴⁹ Církevní rok. Pomůcka pro učitele NŠ a náboženství. Praha: PoD při SR ČCE 2001, str. 5.

⁵⁰ Pozvání na cestu. Katechetická příloha 2003/2004, 2. díl. Praha: Pod při SR ČCE 2003, str. 3 – 4.

*Cíle – formulují, kam chceme děti během lekce dovést, co jim chceme ukázat, co mají pochopit, co chceme společně prožít. ... Formulace cíle může a má být také pomůckou při hodnocení lekce – podařilo se mi cíle zvolenými prostředky dosáhnout?*⁵¹ Je zde patrný pedagogický vliv a záměr a je otázka, je-li to cesta správným směrem. Dokud ovšem nebude jasně formulováno, čím má a chce nedělní škola být, budeme se stále pohybovat na nejisté půdě, zda jde v nedělní škole především o katechezi, zvěst, liturgii, učební hodinu apod. (označení hodina a lekce je mimochodem v poslední příručce nejčastějším označením jednotlivých setkání v nedělní škole). I při tvorbě nejnovější katechetické příručky si autoři vyjasňovali a hledali, jaké jsou vlastně záměry a cíle nedělní školy.

Opět se tu nabízí srovnání s cílem kázání, ale také s možností shrnutí kázání. P. Filipi formuluje: *„Cílem kázání není, aby se posluchač konformoval s biblickou minulostí, nýbrž aby minulým svědectvím podnícen a povzbuzen vykročil svou vlastní cestou víry (nebo víry došel) ... Kázání není pouhou repeticí biblického textu, nýbrž jeho výkladem, zaměřeným k přítomnosti a budoucnosti posluchačů.*⁵² Dále Filipi zmiňuje tři hlediska, která kontrolují obsah a záměr kázání: *„- kontrola dogmatiky kázání. Co se tu zvěstuje o Bohu? O Ježíši Kristu? O Duchu svatém? O Trojici? O člověku? O hříchu a odpuštění? O životě věčném? O Božím království? O Božím lidu Starého a Nového zákona? ... - kontrola vztahu k posluchačům. Je kázání srozumitelné ve své struktuře? ... - kdyby se mělo stát, že bych měl na kazatelně pouhou jednu minutu času, co bych ze svého připraveného kazatelského produktu ... musel bezpodmínečně říci, co mohu vynechat? Tato úvaha mi pomáhá uvědomit si obsahové těžisko, jádro kázání, kolem něhož jsou organizovány jeho ostatní části.*⁵³

Myslím, že dnešní učitel potřebuje pomoci zformulovat, nejen oč běží v celé nedělní škole, ale i při každém jednotlivém setkání. Srozumitelné, aktuální, jednominutové kázání, kterým by sám byl nejprve osloven. Teprve poté, co je zformulováno jádro nedělního setkání, může přistoupit pedagog, aby pomohl s převedením jádra do přístupnější formy dětem. Je jistě důležité nezjednodušovat, nezkřivit zvěst, neupadnout do dogmatického stereotypu ani nevytvářet morální poučení, ale existuje i druhý extrém, kdy je učitel zahlcen přemírou informací, v nichž dost těžko hledá zvěst a v důsledku toho buď „jen učí“, „jen převypravuje“, přináší „jen sebe“ nebo „jen vygooglovanou směs“.

⁵¹ Desatero. Katechetická příručka. Praha: PoD při SR ČCE 2013, str. 7.

⁵² FILIPI, Pavel. Pozvání k naději. Praha: Kalich 2006, str. 19.

⁵³ Tamtéž, str. 251.

Zbývá zmínit ještě jedno téma, které musí současný učitel (a ovšem i farář při kázání) řešit: různorodost až **nesourodost posluchačů** v tom, jak jsou zasaženi předchozí katechezí, jaké mají představy o Bohu, z jaké životní situace přicházejí atd. Děti v nedělní škole ubývá, většinou se nescházejí ve skupinách podle věku, ale v jedné proměnlivé skupině, pokaždé v jiném složení a počtu a tak dnešní učitel neví, kolik, jak starých, jak „zasvěcených“ dětí bude v jeho nedělní škole. Výstižně (a zároveň typicky pro většinu sborů Horáckého seniorátu) to popisuje jedna učitelka nedělní školy: „*Kdyby se v nedělce sešly všechny děti, čítal by jejich počet něco kolem 25, ve věku od 2 do 14 let. Realita je taková, že se většinou scházejí tak v počtu 5-16 ratolestí. Pro nás, co s dětmi pracujeme, je tedy vždy velkým dobrodružstvím, pro jak velkou a věkově složenou skupinku program vlastně připravujeme.*“⁵⁴ V nedělní škole je tedy nutné počítat s „malotřídkou“. Otázka je, zda by s řešením této situace mohla pomoci vývojová psychologie. V zahraničí se v této disciplíně vede diskuze o změně perspektivy v pohledu na zprostředkování teologických obsahů dětem. Předmětem kritiky jsou klasická Piagetova vývojová stadia. Není už zdůrazňován vývojový stav, nýbrž vědění jako předpoklad učení. Novější směry ve vývojové psychologii tvrdí, že děti si velmi brzy vytvářejí „naivní“, resp. intuitivní teorie o určitých oblastech vědění. V pohledu na náboženskou oblast dochází k tomuto výsledku: teologické pojmy, respektive intuitivní teorie vytvářejí děti samostatně za pomoci informací z okolního světa a již existujících kategorií porozumění.⁵⁵

Shrneme: Nemůžeme chtít po nedělní škole, aby byla systematickou katechezí. Mnohem bližší jejímu obsahu je to, co se děje při kázání pro dospělé. Jde tu o setkání s evangeliem. Proti realnosti systematické katecheze mluví skutečnost, že setkání v nedělní škole trvá 20 – 30 minut a musíme při něm akceptovat různorodost dětí v mnoha aspektech (stejně jako různorodost učitelů). Není ale ani třeba přetěžovat teologické zaměření na různé věkové kategorie. Úkolem zůstává, jak srozumitelně a aktuálně přivodit setkání s evangeliem celé skupině.

1.3. Nedělní škola a její formy

Jestliže zásadní minimum, k němuž jsme došli v minulé kapitole, spočívá ve zjištění, že nedělní škola je setkání s evangeliem, musíme v této kapitole připojit, že nedělní škola

⁵⁴ NOVÁKOVÁ, Šárka. Nedělní škola v Moravci. in: Zpravodaj pro práci s dětmi 2013/1, str. 8.

⁵⁵ KRAFT, Friedhelm. Dítě, kde jsi? Dětská teologie jako cesta k objevení dítěte. in: Člověče, kde jsi? Benešov: Eman 2010, str. 47.

je setkání s evangeliem ve formě přiměřené dětem. Pro dospělé je přiměřenou formou zvěsti kázání. Pro děti můžeme a máme hledat formy jim bližší a přístupnější, přiměřenější a pro ně srozumitelnější, protože „žádná zpráva, ať špatná nebo dobrá, není nic platná lidem, kteří jí nerozumí.“⁵⁶ Jaký způsob je tedy pro děti nejpřiměřenější?

Dominantní a stále nově objeňovanou formou v současné nedělní škole je vyprávění (které ovšem není jen komunikační technikou, ale samo obsahuje zvěst). T. Trusina reflektuje: „... českobratrská cesta s dětmi k víře je už po několik generací víc orientovaná na dějepřavu, tedy na vyprávění příběhu Boha a jeho lidu.“⁵⁷ „Vyprávět dětem příběhy neznamená pouze (libovolně) zvolit takovou formu, která bez potíží zaujme a je nepřiliš intelektuálně náročná – ale především respektovat základní rozvrh a formu zvěsti, kterou předáváme.“⁵⁸ Trusina pro Čechy objevil nizozemského kazatele a spisovatele Nico ter Lindena, který káže tak, že vypráví příběh a občas ho přeruší jakousi scénickou poznámkou, vysvětlí neznámý pojem nebo symbol. Sám říká v rozhovoru: „Zvláštní je, že nevyprávím dětem jenom příběhy, ale taky příběhy o těch příbězích: jak vznikaly, jak si třeba Matouš s Lukášem mohli o svých plánech povídat. ... Je obtížnější psát pro děti. Hlavně první kapitola, když je chci uvést do symbolického myšlení, aby si uvědomily, že příběh se nemusí odehrávat v realitě, ale přesto může být pravdivý.“⁵⁹ Není ovšem vyprávění jako vyprávění, důležité je, jak vyprávím, tvrdí I. Baldermann: „Děti, zvyklé na televizi, napjatě poslouchají – předpokládáme-li ovšem, že skutečně vyprávím a ne že pronáším úmyslný pedagogický monolog převlečený za vyprávění. ... Kdo má nějak jednat, musí si nejprve nechat vyprávět ... Vyprávění vytváří souvislosti dějů, spojuje a uspořádává, nastavuje světlo a stín, a tak se z chaosu stává smysluplná konstrukce ... Všechna vyprávění pak zpřítomňují nejen minulost, ale i věci budoucí.“⁶⁰ Ano, vyprávění má úžasnou možnost, sílu, ale ne každý umí vyprávět a otázka, kterou nemůžeme ignorovat, zní: jak jsou dnešní děti – závislé na obrazech, elektronických médiích a technice – schopny vnímat vyprávění. Upozorňuje na to např. P. Řičan,⁶¹ který tvrdí, že v nedělní škole se už napříště neobejdeme bez používání multimediální techniky, která je pro děti naprosto samozřejmou součástí jejich komunikace. Další otázkou je, dovedou-li děti zaslechnout při vyprávění, co ten příběh přináší do jejich života. Tak se ptají i účastníci jednoho kurzu pro učitele nedělní školy: „Děti často dovedou převyprávět biblické příběhy, nechybí jim tedy znalost, ale dokážou v biblickém příběhu

⁵⁶ VESELÝ, Josef. Království Boží a řeč našeho kázání. in: Protestant, 10/XVIII, str. 5.

⁵⁷ TRUSINA, Tomáš. Chtěli po mně spíš biblickou dějepřavu. in: Český bratr 2008/11, str. 18.

⁵⁸ TRUSINA, Tomáš. Nejpřiměřenější katechetická forma – příběh. in: Protestant.

⁵⁹ LINDEN, ter Nico. Krása a poselství je v příběhu, nikde jinde. in: Protestant, 1/XXI, str. 3.

⁶⁰ BALDERMANN, Ingo. Úvod do biblické didaktiky. Jihlava: Mlýn 2004, str. 86 – 88.

⁶¹ ŘIČAN, Pavel. První školní léta a křesťanská výchova. in: Český bratr 2009/9, str. 21.

zaslechnout, co ten příběh znamená přímo pro ně?“⁶² Anketa mezi žáky 4. tříd v Berlíně a Bádensku odhalila, že děti dokáží vyjmenovat a vyprávět biblické příběhy, ale jen každé třetí dítě má zato, že jeho oblíbený příběh má něco společného s jeho životem.⁶³

Jinou formou, která se objevuje v nedělní škole, je výtvarná forma, v našem prostředí nejčastěji realizovaná v pracovních listech: „... *pracovní list, kde je hlavní zvěst příběhu vyjádřena výtvarnou formou. Nejde jen o zpestření práce s dětmi nebo o způsob, jak děti zaujmout, tyto výtvarné pomůcky chtějí zvýraznit některou z hlavních myšlenek probíraného oddílu a tak napomoci aktualizaci textu.*“⁶⁴ Výtvarná forma má samozřejmě i mnoho jiných podob, které zde nemůžeme podrobněji rozebírat.

Novější a poměrně rozšířenou formou v nedělní škole je práce s biblickými postavkami. Jedna z učitelek popisuje přínos této formy takto: „*Postavy ožívají v biblických příbězích a „hovoří“ k nám svým postojem a gesty. Je zajímavé dívat se na postavy z příběhu z různých úhlů, vcítit se do nich a přemýšlet. Společenství, které vznikne při práci s postavami a s biblickým příběhem, je trochu jiné. Jsou tam lidé a postavy, které mohou hovořit za nás. Díky nim můžeme aktivně vstupovat do příběhu a prožít ho jinak.*“⁶⁵ Postavičky dobře umožňují práci s emocemi, pomáhají vžít se do situace příběhu, což může být ale zároveň i úskalím této formy – povýší-li se tato stránka nad zvěstný záměr.

V některých sborech využívají možností tzv. prožitkové pedagogiky (vycházející z náboženské pedagogiky celistvé výchovy Franze Ketta a Esther Kaufmannové). Několik farářů i učitelů nedělní školy prošlo kurzem této pedagogiky a své zkušenosti uvedli na stránkách evangelických časopisů (Protestant 2008/2, Český bratr 2012/9). Základy této pedagogiky a jak ji využít v nedělní škole popisuje P. Macháčková: „*Poprvé jsem pedagogiku založenou na práci s prožitkem použila, když na mne v nedělní škole vyšlo téma „vzkříšení“. Jak vysvětlit dětem něco tak neuchopitelného, nepopsatelného a zahaleného tajemstvím? Vždyť i v textu evangelií nacházíme jenom náznaky, odkazy ... Mohlo by se zdát, že základním východiskem i cílem prožitkové pedagogiky je prožitek – připravit pro děti co nejvíce zážitků a tak je zaměstnat. Základním kamenem je však reflexe, zhodnocení toho, co jsme prožili. ... Reflexe slouží jako korekce zážitku. ... Opakováním reflektovaného zážitku vzniká zkušenost a opakováním zkušeností vznikají postoje. Prožitek není cílem, ale pouhým prostředkem, cestou. Bohužel se stává, že jsou mnozí unešeni tím, jak to pěkně funguje,*

⁶² Český bratr 2009/3, str. 28.

⁶³ KRAFT, Friedhelm. Dítě, kde jsi? Dětská teologie jako cesta k objevení dítěte. in: Člověče, kde jsi? Benešov: Eman 2010, str. 51.

⁶⁴ Pozvání na cestu. Katechetická příloha 2003/2004, 2. díl. Praha: Pod při SR ČCE 2003, str. 3.

⁶⁵ NOVÁKOVÁ, Barbora. Biblické postavičky. in: Českobratrské Horácko 2011/1, str. 24.

*zapojují smysly, hrají hry, dramatizují, ale nereflktují. Pak se z pedagogické práce stává spíš zajímavá činnost, která děti zabaví, ale vytrácí se hlubší cíl.*⁶⁶ Prožitková pedagogika může pomoci utvářet vnímání symbolů a jejich vnitřní prožití. Důležité je ale nezaměňovat prožívání za víru, nepodlehnout duchu doby v konzumnosti (i náboženských) zážitků.

Forma „filozofování s dětmi“⁶⁷ je založena na dialogu. Tuto metodu provází kritické, kreativní a angažované myšlení. Vychází z toho, že zkušenost není spolehlivým průvodcem z minulosti do budoucnosti, na zážitek navazuje úsudek. Tato metoda vychází z příběhu, nad kterými se rozvíjí diskuze. Ani tuto metodu nelze doporučit všem, učitel si při ní musí být obzvlášť jistý tím, co chce sdělit, být empatický a ovládat umění vést dialog. Tuto metodu nelze zaměňovat s hojně provozovanou praxí „kladení otázek“, která však většinou nemá vyšší cíle než udržení pozornosti. Vést skutečný rozhovor je obtížné a učitel musí mít předem jasno, kam chce děti v rozhovoru dovést.

Existují samozřejmě další formy inspirované různými pedagogickými směry, např. dramatizace, využití hudby, tance, meditace atd. Jejich podrobný rozbor není předmětem této práce. V katechetické literatuře lze najít dostatečný počet materiálů. Je důležité, aby se v nich dokázali orientovat autoři příprav pro nedělní školu. Pozitivum současné doby je možnost využít pestré různorodosti forem. V nedělní škole lze tyto formy vhodně kombinovat podle obdarování učitele. Reflexí měnících se podmínek ve světě kolem nás můžeme přispívat i k odpovídajícím změnám ve formách zvěstování evangelia dětem. Katechetická příručka z roku 2013 v tomto směru přichází také s určitou změnou. Autoři připravili vždy tři alternativy, jak jednotlivá setkání nedělní školy pojmout. Jsou prezentovány pro různé věkové kategorie, ale především jsou to tři různé formy: aktivita s rozhovorem (soustředí děti kolem nějaké akce, předmětu, situace), vyprávění zvěstného příběhu (vyprávění s motivací a aktualizací) a aktivní práce (s textem nebo tématem, které děti objevují, přemýšlejí o něm, tvoří).⁶⁸ Je to zatím jen náznak, cesta k novému, tvořivějšímu uchopení nedělní školy. Cesta k tomu, jak co nejlépe umožnit dětem setkání s evangeliem. Zde opět upozorňuji na podobnost s kázáním: jestliže B. M. Martin nazval kázání jako „otevřené umělecké dílo“,⁶⁹ je možné takto pojímat i nedělní školu. Nově, kreativně jako nejrůznější formou ztvárněné, nehotové, otevřené dílo vyhlížející odpověď posluchače. A tak, ať zvolí učitel nedělní školy jakoukoli formu, nejdůležitější bude, aby ze zřetele nespustil její cíl. Nedělní škola se nemá stát tvořivou dílnou, divadelním kroužkem, čajovnou,

⁶⁶ MACHÁČKOVÁ, Petra. Nejdůležitější je zhodnotit, co jsme prožili. in: Český bratr 2011/3, str. 7.

⁶⁷ MUCHOVÁ, Ludmila. Budete mými svědky. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství 2011, str. 216.

⁶⁸ Desatero. Katechetická příručka. Praha: PoD při SR ČCE 2013, str. 7 – 8.

⁶⁹ FILIPI, Pavel. Pozvání k naději. Praha: Kalich 2006, str. 230.

hernou, pěveckým kroužkem... Měla by si uchovat svoji jedinečnost, specifičnost, poslání, které dětem nemůže dát nikdo jiný.

Po všem dosud řečeném si musíme (a můžeme!) být vědomi jedné zásadní věci. Učitel má jistě stále hledat, jak nově a tvořivě předávat zvěst dětem a nelpět na zažité podobě nedělní školy. Má to ovšem činit bez úzkosti, že všechno leží na něm a s nadějí, že se jeho díla chopí Hospodin. Analogicky: ani kázání se nestává Božím slovem tím, že je káže řádně připravený farář, ale tím, „že si v něm Bůh bere slovo / že se v něm ujímá slova.“⁷⁰ Tak jako má kázání určitý úkol, ale zároveň zaslíbení, má i dění v nedělní škole svůj úkol a zároveň i zaslíbení.

⁷⁰ ŠTEFAN, Jan Naše lidská slova Slovem Božím? in: A stalo se slovo. Benešov: Eman 2012, str. 34.

2. SVĚDECTVÍ JAKO ZPŮSOB UČITELOVA PŮSOBENÍ

Ve druhé kapitole se chci zabývat osobní křesťanskou identitou učitele nedělní školy. Tato identita se v průběhu života rozvíjí, prohlubuje, je darována. Půjde o učitelovu autenticitu, reflexi, ale i poslání. Budu opět hledat jakési zásadní minimum, které by mělo být dnešnímu učiteli vlastní, s nímž by se měl ztotožnit. Nic podobného není nikde oficiálně stanoveno. A tak existuje určitá bezbřehost v tom, kdo učitelem nedělní školy může být, jakou odpovědnost nese, ale i jaká pomoc by mu měla být nabídnuta. Odrazem nevyjasněnosti úlohy a role učitele je samotné označení „učitel“. Církevní zřízení a řády se názvu učitel vyhýbají a používají označení „pracovník“ či „vhodný člen sboru“. Autoři katechetické příručky používají název „katecheta“. Jednotlivé sbory mají i své originální názvy: „vyučující“, „nedělkáři“, „maminky“, „pomocníci“... Žádný z nových názvů se však neujal většinově a přestože k názvu učitel existují námitky a výhrady, zůstává název „učitel“ nejpoužívanějším označením toho, kdo „učí“ v nedělní škole (např. Celocírkevní setkání učitelů NŠ, Katechetická příručka pro učitele NŠ, Seniorátní setkání učitelů NŠ, Výroční zprávy učitelů NŠ...)

Hledat zásadní minimum znamená vzdát se nereálných představ, co všechno by mohl učitel nedělní školy splňovat a čím vším by mohl být. Chci realisticky zhodnotit, co a proč by učiteli opravdu chybět nemělo. Při hledání minima pro dnešní učitele můžeme vyjít z krátkého ohlédnutí do historie. Kým učitel nedělní školy býval a v čem je to dnes jiné.

Ve svých počátcích měla nedělní škola složitější organizaci než dnes. Kromě vedoucího nedělní školy a učitelského sboru (složeného z laiků) existovaly ve sborech tzv. výchovné odbory tvořené zástupci Dorostu a Sdružení mládeže a dvěma presbytery, z nichž jeden představoval jakousi spojku mezi nedělní školou a staršovstvem. Dalšími spolupracovníky byli sekretář neboli zapisovatel, který se staral o organizační záležitosti (vedl statistické a prezenční záznamy, pokladní knihu, pečoval o pomůcky, sbírku) a varhaník.⁷¹ Osobnost učitele byla pro práci s dětmi klíčová. Učitel měl být dítěti svědkem víry a vzorem jednání. Mimo to měl splňovat řadu předpokladů pro učitelskou práci a respektovat zákonitosti dětského vývoje, didaktické a pedagogické metody a měl ukazovat, jak a kudy a kde přichází Bůh k nám.⁷² Učitel má být přítelem dětí a vytvořit si s nimi osobní vztah, který navozuje atmosféru důvěry a rozhovoru. Má vystupovat v roli rodiče, přítele, zpovědníka a nejprve si získat srdci a vůli dítěte, teprve pak cílit na jeho intelekt a paměť.

⁷¹ ŠUBERT, V. Nedělní škola. Praha: 1881, str. 11.

⁷² Bible a kalich, ročník XXV. 1950, č. 2, str. 3.

Učiteli nedělní školy byli vedle faráře většinou laici, nejčastěji mladí rodiče, členové mládeže, tedy lidé bez pedagogického a teologického vzdělání. Každý učitel se měl samostatně připravovat, ale důležitá byla společná přípravná setkání. Konala se jednou týdně, měla liturgický rámeček a sloužila k teologickému zpracování jednotlivých úloh pod vedením faráře. Smyslem společných příprav nebylo pouze teologické a pedagogické vzdělávání, ale také vytváření společenství, rozhovor o otázkách víry, výměna zkušeností, vzájemná pomoc, doplňování se a růst sborového vědomí. Celkově lze říci, že označení „učitel“ zde bylo plně na místě, neboť nedělní škola byla především katechezí. V 70. letech však J. Smolík stále reflektuje potřebu přechodu od čistě katechetické podoby k podobě liturgicko-katechetické a především ke zřetelnější sounáležitosti s životem sboru: „*Práce v dětských shromážděních, která se těší poměrně značnému zájmu dětí i rodičů, se ve většině případů mívá se svým cílem: uvedením dětí do shromáždění dospělých. Skutečnost, že většinu dětí konfirmujeme z církve ven, ukazuje, že jak v konfirmačních cvičeních, tak v předcházející katechetické práci tkví vážná bohoslovecká chyba ... Základní příčinu této krize vidíme v nedostatečné zacílenosti katechetické práce v dětských shromážděních do jádra sborového života ve slově a svátostech.*“⁷³ O učitelích nedělní školy mluví Smolík jako o kruhu pomocníků: „*Kruh pomocníků v dětských shromážděních pracuje nejlépe jako biblický kroužek soustředěný primárně na biblickou práci. Z biblického zájmu musí vyrůstat všechno ostatní, přičemž nestačí jen dobrá vůle, nýbrž je potřeba i didaktických schopností.*“⁷⁴

Jak je to ale dnes? V jaké situaci je dnešní učitel? Vyjdeme při hledání základního minima pro učitele nedělní školy z obsahu předmětu jeho působení (viz předcházející kapitola), tedy že má v rámci bohoslužeb a v krátkém časovém úseku umožnit setkání s evangeliem ve formě přiměřené dětem. Ať už to setkání dokáže připravit sám nebo použije připravený materiál nebo je pouze jakýmsi „předčitatelem“, je základní a zásadní charakteristikou dnešního učitele svědectví. **Dnešní učitel nedělní školy by mohl být především současným svědkem předávajícím biblické svědectví skrze či za pomoci svědectví jiných.**

Zásadním pojmem je tedy svědectví. V biblickém pojetí je svědek „... *označením toho, kdo na základě přímé, osobní zkušenosti podává zprávu o tom, co viděl, slyšel a čeho se účastnil ... Svědectví může označovat také osobní vyznání o vlastním názoru nebo pravdě, o níž je člověk přesvědčen.*“⁷⁵ M. Prudký upozorňuje na pojetí W. Brueggemanna, který vidí

⁷³ SMOLÍK, Josef. Závazek křtu. Praha: Kalich 1974, str. 98 – 99.

⁷⁴ Tamtéž, str. 101.

⁷⁵ NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. Praha: Kalich 1956, str. 1028.

svědectví jako nejsouhrnnější označení pro způsob, jakým můžeme napodobit způsob mluvení o Bohu starověkého Izraele.⁷⁶ Vysvětluje to na pozadí původního prostředí a role svědka: vlastním prostředím pro svědectvím je soudní dvůr. Různá a odlišná svědectví tam mají „povědět, co se stalo“ a předložit svou verzi toho, co je pravdivé. Všechna fakta, která svědek před soudem uvádí, představují směsici vzpomínek, rekonstrukce, představivosti a přání. Současně je svědek jen jedním v řadě, jsou svědkové různých stran, s různým vztahem k pojednávané věci, různých způsobů výpovědi i různých osobních příběhů. Všichni předkládají své pojetí toho, co se stalo, tj. svou verzi toho, co je pravdivé. Výpověď jako svědectví je vše, co máme k dispozici. Místo autority konsenzu, máme podivuhodnou pluralitu. Interpretace je založena na disputaci, musí být posuzována stále znovu, vzniká bohatý obraz bez násilné harmonizace či eliminace disonantních hlasů. Podobně hodnotí tento jev P. Filipi a specifikuje ji na situaci kázání v bohoslužbách: *„Bible není Boží slovo v čisté podobě, nýbrž obsahuje svědectví o Božím slovu, svědectví toho, jak lidé v různých dobách a situacích Boží oslovení vnímali, přijímali, odmítali ... Tím, že vychází z biblických textů, se kazatel i se svými posluchači vřazuje do tohoto zástupu svědků ... Kázání je další sekvencí v pokračujícím procesu svědectví. Svědkové, vypovídající o své vlastní zkušenosti s Božím slovem, podávají kazatelům pomocnou ruku, ano nabízejí jim slova pro vyjádření toho, co Boží slovo působí, když se dotkne lidské mysli a svědomí. My, pravda, jejich slova budeme muset překládat do naší současné řeči ...”*⁷⁷ Domnívám se, že v podobné situaci je i dnešní učitel nedělní školy. Budu tedy dále učitele nedělní školy zkoumat jako **autentického, reflektujícího a pověřeného svědka**. Svědka, který prožil určitou situaci (byl jí existenčně zasažen a zaujat), vypovídá o ní (reflektuje ji s vědomím svého úhlu pohledu) a je k tomu vyzván (byl k tomu pověřen – lidmi či vnitřně).

2.1. Učitel nedělní školy jako autentický svědek

První charakteristikou svědka je jeho autenticita, tj. původnost, hodnověrnost, pravost. Autenticita učitele nedělní školy se odvíjí od jeho osobního setkání s evangeliem, ať už jde o obecnou rovinu jeho víry (je věřícím člověkem existenciálně zasaženým) či stále novým setkáváním s evangeliem v konkrétních biblických textech, o kterých učitel svědčí v každém konkrétním setkání nedělní školy. O důležitosti autenticity (kterou děti dokáží vcelku snadno

⁷⁶ PRUDKÝ, Martin. Starozákonní biblistika v poslední dekádě 20. století. in: Teologická reflexe 2003/2, str. 152 – 155.

⁷⁷ FILIPI, Pavel. Pozvání k naději. Praha: Kalich 2006, str. 18 – 19.

vyčítit) mluví I. Baldermann: „*Vnímat dokážu jen to, co vyvolá určitou rezonanci i ve mně samotném. Potud jsem v každém příběhu, který vyprávím, přítomen také já ... Jsou dva způsoby, jak minout, nedosáhnout autenticity, ale oba spolu navzájem souvisí: jednak tím, že vyprávění pomine zkušenosti, naděje a touhu těch, kterých se týkalo původně, a pak tím, že mine i mě samého. Nejde o požitek z vyprávění, ale jde o nás, kteří vyprávíme dětem, a o naši věrohodnost.*“⁷⁸ Podobně i podle J. Hellera⁷⁹ se ukazuje, že při autentickém výkladu není možné zůstat nad textem a tedy mimo text, ale je nutné sestoupit existenciálně do jeho poselství, má-li Písmo sloužit tomu, proč vzniklo a bylo dodnes tradováno: být osobně a bytostně osloven. Co to ale znamená, že je učitel nedělní školy osloven? Co to znamená, že se setkal a stále setkává s evangeliem? Zde mnozí přicházejí s požadavkem víry u učitele nedělní školy: „*Je takřka zásadně nutno, aby katecheta byl věřící úd sboru.*“⁸⁰ „*Tím nejdůležitějším duchovním předpokladem k tomuto povolání je křesťanská víra ... Jeho osobní svědectví bývá často pro dítě rozhodující.*“⁸¹ Jaká víra se to však po učiteli požaduje? Zajímavě to popisuje opět I. Baldermann,⁸² který tvrdí, že víra není nikomu vnucována tak, aby člověka zbavila svéprávnosti, ale lidem se mají otevřít oči. Věřit pak znamená, že se budu učit vidět všechno nově. Učit se takto vidět nově znamená: vidět svůj příběh vpletený do příběhu Boha s lidmi. Víra je zjištění, že biblický příběh je příběh o mně a inspiruje mě ke konání v mém životě.

Jak konkrétně dochází k setkání s biblickým textem? „*Něco mě zaujme, přeskočí jiskra, jsem osloven, a tak se ptám, pokouším se vnímat více a přesněji, neočekávaně vzniká rezonance ... porozumění: mrtvé litery nezůstávají mrtvými, nýbrž oslovují mě a vtahují do rozhovoru ... Je to osvobozující „učení se“, které mi především umožňuje, abych našel sebe samého.*“⁸³

Z člověka zasaženého setkáním s evangeliem, se pak stává **zaujatý svědek**. Je iluzí, že je možné něco, co mě existenčně zasáhlo, objektivně, neutrálně sdělit. „*Mnozí učitelé klamou sami sebe i studenty, když tvrdí, že ve svém životě jednají hodnotově neutrálně. V tom, co říkají a dělají, dávají ... své hodnoty najevo, třeba jen tím, jaký tón se ozývá v jejich hlasu.*“⁸⁴ „*Naše řeč nepřipouští, abychom se při vyprávění vyhnuli otázce po smyslu, přímo si vynucuje zaujmout nějaké stanovisko – jinak ani vyprávět nelze. Ten, kdo mi něco vypráví,*

⁷⁸ BALDERMANN, Ingo. Úvod do biblické didaktiky. Jihlava: Mlýn 2004, str. 93.

⁷⁹ HELLER, Jan. Jak se ptát biblických svědků. in: Teologická reflexe 2003/2, str. 107.

⁸⁰ SMOLÍK, Josef. Závazek křtu. Praha: Kalich 1974, str. 32.

⁸¹ BUTTA, Tomáš. Kapitoly z katechetiky. Praha: Blahoslav 2012, str. 75.

⁸² BALDERMANN, Ingo. Úvod do biblické didaktiky. Jihlava: Mlýn 2004, str. 15.

⁸³ Tamtéž, str. 3 – 4.

⁸⁴ MUCHOVÁ, Ludmila. Budete mými svědky. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství 2011, str. 264.

*mě také sděluje něco o sobě samém.*⁸⁵ Neutralita a objektivnost tedy nejen že není možná, ale ani chtěná. Tak P. Sláma nabádá: „*Důležité je podat biblický příběh napínavě, s vnitřním nastavením: Tohle znáte? To je fakt dobré, to si poslechněte! ... Strhne jen ten, kdo je stržen. Mimo veškerou teologickou metodiku je skutečnost, kterou posluchači vnímají často pozorněji, než zda fakticky a logicky vše souhlasí, totiž zda nás samotné i bez posluchačů vykládaný příběh baví, zda je pro nás významný a zda proměňuje naše životy.*“⁸⁶ Dospělý posluchač dokonce vědomě očekává, že svědek (v jeho situaci většinou kazatel) bude bibli interpretovat skrze vlastní a v jeho každodenním životě prožívaná témata. Posluchač může s jeho výkladem polemizovat, ale uvěří-li, že je jím „*hluboce vnitřně zaujat*“⁸⁷, nemůže jej jen tak opustit. Otevírá se tu zároveň otázka, jak zaujatě zvěstovat evangelium bez manipulace a nátlaku, jehož nebezpečí je dítě vystaveno mnohem více než dospělý. Ilustruje to jedna konkrétní zkušenost matky, která hledá rozdíl mezi nedělní školou a „besídkou“ Hare Kršna. Teprve v konfrontaci s jiným náboženstvím, představovaným s tím nejlepším úmyslem si uvědomuje nebezpečí a snadnost „*zmanipulovat a pobláznit svým oranžovým učením malé dítě, které se ještě neumí bránit a hodnotit.*“⁸⁸ Argument, že přece chci pro své dítě to nejlepší, může narávat oběma stranám. S nebývale širokou nabídkou nejrůznějších „věř“ se dnešní učitel setkává více než kdykoli dřív. Může jej to vést k odstupu k té své víře, ke snaze o jistou neutralitu a nezaujatost právě z obavy před manipulací a nátlakem. Odpovídají tomu i výsledky provedené Ankety HS: s výpovědí *jde o to, aby se děti setkaly s člověkem, který je vnitřně zaujat biblickým svědečtím*, 10 ze 40 učitelů spíše nesouhlasí! Při diskuzi s některými z nich vyplynulo, že někteří si chtějí vědomě zachovat jistý odstup, nebýt příliš vtaženi a zaujati. Učitel nedělní školy má zvát, umožnit dětem setkání s evangeliem, jistě ne manipulovat. Přesto se neubrání a ani nemá bránit své osobní zaujatosti pro Boží věci, je to jeho hlavní vklad. Inspirací může být názor J. Sokola, jakkoli je určen do školního prostředí: „*To nejcennější, co může škola dětem dát, je, že v nich probudí o něco zájem. ... Když se podaří probudit zájem, o znalosti už nikdo nemusí mít strach: ty si i dítě umí získat, pokud o ně stojí.*“⁸⁹

Učitel nedělní školy jako autentický svědek je tedy především ten, kdo je sám **existenčně zasažen evangeliem**, ale pokaždé znovu i textem, který přináší do konkrétního setkání v nedělní škole. Není pak neutrálním svědkem, ale vykládá sám sebe zaujatého zvěstí.

⁸⁵ BALDERMANN, Ingo. Úvod do biblické didaktiky. Jihlava: Mlýn 2004, str. 90.

⁸⁶ SLÁMA, Petr. Příběhy Starého zákona jako modely víry a jednání. in: Český bratr 2010/1, str. 29 – 30.

⁸⁷ OSLEZLÝ, Petr. Jak poslouchám slovo Boží. in: A stalo se slovo. Benešov: Eman 2012, str. 75.

⁸⁸ ŠRÁMKOVÁ, Jana. Oranžová besídka. in: Brána 2010/9, str. 17.

⁸⁹ SOKOL, Jan. Svou prestiž si někdy nezasloužíme. in: Respekt 25/2007, str. 14.

2.2. Učitel nedělní školy jako reflektující svědek

Je-li první charakteristikou svědka autenticita, pak druhou je reflexe a to v několikeré podobě. Reflexe jeho víry (neustálé promýšlení, učení se, být u zdroje), reflexe jeho možností (zhodnocení, jaké má možnosti, čeho je schopen, co vlastně může) a reflexe posluchačů (ke komu mluví, kdo jsou jeho posluchači a jakou odpovědnost vůči nim má). Svědek, který byl zasažen setkáním s evangeliem a má o něm vypovídat, se k onomu setkání neustále vrací, promýšlí je, hledá, jak o něm výstižně a srozumitelně vypovídat. „*Víra v evangelium nevytváří v člověku náhle a trvale nový a ryzí charakter. Věřící není nikdy se sebou hotov.*“⁹⁰ Víra není záležitost jednoho rozhodnutí, ale celoživotní cesta a zápas. Živí se přitom Božím slovem, modlitbou a křesťanským společenstvím. Učitel nedělní školy je tedy v neustálé reflexi své víry. I. Baldermann⁹¹ mluví o tzv. „učení se“. Učiteli je předně uloženo, aby se stále učil, aby on především byl **na cestě učení se**, dříve než na tuto cestu uvede další. Vyžaduje to sebekázeň, čtení bible a lásku k těm, se kterými se vydává za dobrodružstvím poznání. Učitel je vázán obzvláštní odpovědností, může se stát vzorem i ideálem, kdy dítě přejímá jeho postoje, identifikuje se s ním. „*Dítě do třetí čtvrté třídy není nadáno schopností odstupu, kritického soudu, starší dítě sice tuto schopnost již nabývá, ale nemá dostatek zkušeností, aby se mohlo „ozvat“, nesouhlasí-li. Neumí ještě zdaleka posoudit, zda učení předkládané učitelem, je zdravé učení ... Učitel má tu zvláštní odpovědnost, že děti to, co se spolu s nimi bude učit, budou brát jako pravdu života, a to na hodně dlouhou dobu, často na celý život. ... Zkušenost ukazuje, že dospělí v kritických situacích rozhodování, se opírají o to, co přijali kdesi dávno v nedělní škole.*“⁹²

O další odpovědnosti učitele mluví autoři Katechetické příručky⁹³, když konstatují, že učitel žije, působí, vypráví v nedělní škole „před tváří Boží“. Toto vědomí vzbuzuje bázeň i radost, zbavuje strachu a iluzí, učí nás vděčnosti i naději. Tato pozice učitele nedělní školy ukazuje k **nouzi a zaslíbení učitelova svědectví**. Tyto pojmy používá K. Barth ve spojení s křesťanským zvěstováním. Snad je možné vytěžit z nich něco i pro reflektujícího učitele nedělní školy: „*To je zaslíbení křesťanského zvěstování: že mluvíme Boží slovo. Zaslíbení není naplnění. Zaslíbení znamená, že naplnění je nám slíbeno. Zaslíbení nutnost věřit neruší, nýbrž zakládá. Zaslíbení je díl člověka, naplnění je díl Boží. ... Věrohodnými se staneme*

⁹⁰ HROMÁDKA, Josef, Lukl. Zásady ČCE. Praha: Ústřední církevní nakladatelství ČCE 1968, str. 17.

⁹¹ BALDERMANN, Ingo. Úvod do biblické didaktiky. Jihlava: Mlýn 2004, str. 216.

⁹² BENEŠ, Ladislav. Poznámka překladatele. In: Baldermann, Ingo. Úvod do biblické didaktiky. Jihlava: Mlýn 2004, str. 216.

⁹³ Katechetická příloha 2003/2004, 1. díl. Praha: Pod při SR ČCE 2001, str. 3.

jen tak, že budeme vědět o své nevěrohodnosti. Přesvědčivé mluvení o Bohu existuje jen tam, kde samo křesťanské zvěstování stojí uprostřed nouze, pod křížem ... Z této nouze nesmíme chtít dostat ven.“⁹⁴ Stejně jako kazatel by si učitel nedělní školy měl s pokorou a nadějí uvědomovat svou nouzi i zaslíbení toho, že „nemá Boha vytvářet, nýbrž Boha dosvědčovat.“⁹⁵ nechat Boha, aby se ujal slova, s otevřenou biblí a dětskými posluchači před sebou hledat cestu nejprve do bible a pak z bible do života. O dlouhodobé „začtenosti“ do bible a zároveň „začtenosti“ do doby (což znamená naslouchání těm, ke kterým se mluví, obeznámenost s tím, co prožívají) mluví P. Sláma⁹⁶ a povzbuzuje neteology, aby četli biblí a očekávali Boží promluvení pro svá vlastní, jedinečná a časná rozhodování, s vědomím rizik omylu a tomu odpovídající bázní a pokorou se setkat s textem, dotazovat se jej a nechat jej promlouvat do souřadnic životní cesty své i svých posluchačů, kdy v tomto vzájemném očekávání může dojít k setkání. Od učitele nedělní školy tento přístup čeká troufalou víru, že jeho životní situace, doba i ústa jsou místem, kde Hospodin hodlá promlouvat. Jako hudební interpret, který hraje Beethovena, nechce sám něco znamenat, ale chce, aby něco znamenal Beethoven, tak i učitelé jde o to, aby promluvil Bůh, ne on.

Reflektující svědek také pochopí že je jen jedním z mnoha svědků. Tak jako v samotné biblí nacházíme množství hlasů, které jsou všechny ve vzájemném dialogu, mluví z velmi rozdílných pozic a zkušeností, mají různé důrazy a odlišné představy, tak i **učitel nedělní školy je jedním z mnoha svědků**, který ze svého úhlu pohledu přináší své svědectví. Každá nová generace má šanci nově vnést do dialogu s biblí své vlastní zkušenosti. Každý však může zastávat jen určitou pozici a uznat existenci rozporu s vědomím, že je součástí dynamiky (chybou je harmonizovat rozpory, protože jsou základem křesťanské dynamiky, trvale např. zůstává napětí mezi spásou z milosti a ze skutků, světem a člověkem atd.)⁹⁷ Tak jako je pluralitní biblické svědectví, tak i svědectví učitelů nedělní školy zapadá do dnešní plurality. Podobně pozitivně vidí polyfonii svědectví i L. Muchová: „*Křesťanská víra nachází svou identitu právě v mnohohlasé a mnohotvárné svědecké transparentci vůči svému vlastnímu středu, který zase dochází svého jasného vyjádření ve vzájemně se doplňující polyfonii svědectví.*“⁹⁸ Praktickým dokladem plurality svědků je už jen počet učitelů –

⁹⁴ BARTH, Karl. Boží božství a Boží lidství. Brno: CDK 2005, str. 19 – 22.

⁹⁵ Tamtéž, str. 23.

⁹⁶ SLÁMA, Petr. A kde jsou ti Písmáci, co se s nimi mohlo stát? in: Zpytování. Středokluky: Zdeněk Susa 2007, str. 132 – 135.

⁹⁷ VOKOUN, Jaroslav. Identita v pohledu postkritické teologie. in: Zpytování. Středokluky: Zdeněk Susa 2007, str. 168.

⁹⁸ MUCHOVÁ, Ludmila. Budete mými svědky. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství 2011, str. 109.

z evidenčních dotazníků Synodní rady ČCE vyplývá, že jen v Horáckém seniorátu je 79 učitelů nedělní školy.⁹⁹

Pluralita svědectví je ovšem spojena s pluralitou teologií, interpretačních přístupů, metod, připuštění víceznačnosti a alternativ. To přináší naději i nebezpečí. Naději v tom, že různé důrazy různých učitelů mohou zasáhnout různé děti. Nebezpečí je v naprosté libovůli, v obtížné vzájemné reflexi svých pohledů, v nedostatečném dialogu mezi učiteli. Je třeba vzít vážně upozornění W. Brueggemanna¹⁰⁰, že svědectví je z principu věci neustálým procesem vyjednávání, dohadování a oprav dosavadního nálezu. Každé svědectví má povahu provizorního výroku, za nějž ovšem svědek vždy nese plnou odpovědnost. Je nutná otevřenost ke kritickému rozhovoru s ostatními, díky němuž není možné sklouznout k autorizování jakéhokoli výkladu či k bezmezné mnohosti výkladu. Měla by tedy v nedělní škole existovat **pluralita v hranicích**, kdy učitel předkládá před další učitele či faráře své pohledy a „vyjednává“ s nimi (nebo raději zůstane „jen“ předčítatelem pohledu, který prošel dialogem na jiném místě). Jde o určitý jednotný postup, který lze přirovnat ke stavbě: každý učitel přikládá nový kámen do společné stavby a jde o to, aby žádný z kamenů nemusel být odebrán. Současnou situaci ve sborech naznačuje jeden z výstupů Ankety HS: pouze ve dvou sborech se učitelé scházejí ke společným přípravám 1x měsíčně, v ostatních sborech méně než 4x ročně. V této dnešní situaci by bylo potřebné pojmenovat, co vlastně od učitele očekáváme, což by určovalo určité hranice plurality. Toto vymezení by mohlo být součástí v církvi dosud chybějícího pověření učitele ke službě.

2.3. Učitel nedělní školy jako pověřený svědek

Postupujeme-li podle obrazu svědka, který vydává své svědectví před soudem, je jeho třetí charakteristikou jeho předvolání, aby vypovídal. Nyní tedy půjde o povolání učitele nedělní školy ke svědecké úloze. Povolání je biblický termín, který souvisí s voláním, pozváním, vyzváním jménem. Povolávání jsou proroci i učedníci. Povolání souvisí s pověřením. Boží volání shrnuje Iz 43,1, kdy je Izrael pověřen úkolem nést svědectví. V Novém zákoně pak zaznívá výzva nést jméno křesťan. Svědkem je tedy každý křesťan a jeho posláním je nést svědectví, je to znak všeobecného kněžství. Specifikum učitele nedělní

⁹⁹ Údaje z roku 2012.

¹⁰⁰ PRUDKÝ, Martin. Starozákonní biblistika v poslední dekádě 20. století. in: Teologická reflexe 2003/2, str. 155.

školy spočívá v tom, že má být svědkem dětem, že objevil v sobě, ale také u něho byl objeven dar, charisma, zvláštní obdarování. Můžeme mluvit o **vnitřním a vnějším povolání**.

Oč jde při vnitřním povolání? Jde o osobní, vědomé přijetí konkrétního úkolu: „*Učitel je si svého povolání vědom, což mu pomáhá v těžkostech jeho práce. Vnitřní povolání je činitel bohoslovecký, avšak jeho důsledky se jasně projevují i v didaktice a metodách ... Předpokladem je nejen víra, nýbrž také učitelské charisma, jež spočívá v lásce k práci s dětmi a mládeží a ve schopnosti udržet si autoritu a kázeň. Dále patří k tomuto charismatu touha pokračovat v biblickém vzdělávání.*“¹⁰¹ Dnes se často mluví o kompetencích (učitele, kazatele atd.). Kazatelovy kompetence P. Filipi rozděluje na vnitřní a vnější. K těm vnitřním patří: subjektivní jistota, že jsem se já sám rozhodl, ne pod tlakem, dále určité prorocké povolání (i když se bráním, jsem uchvácen), další z kompetencí je také láska k těm, kterým kazatel káže – jsou to Boží vyvolení, naděje Božího lidu. Domnívám se, že je tu opět určitá podobnost s učitelem nedělní školy. Pohnutka k tomu, aby učitel předstoupil před děti – posluchače, by měla vycházet ze zvěsti, jako vnitřní náboj, který „pudí“ učitele k tomu, aby předával to, co se pro něj stalo zásadní. Nechce tajit, co on sám přijal. Tak, jako by si měl každý učitel nedělní školy zformulovat „kdo je“ jako křesťan a umět zdůvodnit, proč a v čem vlastně toto „být křesťan“ spočívá, měl by umět zdůvodnit „kdo je, proč a v čem“ spočívá jeho učitelování v nedělní škole. L. Muchová připomíná, že člověk zaujímá sám k sobě hodnotící postoj a má velkou potřebu sebeúcty. „*Být k sobě upřímní a pravdiví – to je veliký úkol ... člověk (je) snadno v pokušení sám sebe docela jemnými mechanismy obelhat.*“¹⁰² A tak by mělo k vnitřnímu povolání přistoupit povolání vnější, tzn. že i někdo jiný objeví a potvrdí učiteli jeho dar.

Toto vnější povolání souvisí s řády a ustanoveními uvnitř společenství, které (někoho) povolává. V rádech ČCE čteme: „*Výchova a vzdělávání dětí ve farním sboru probíhá při pravidelných bohoslužebných shromážděních, dětských bohoslužbách (v nedělní škole) ... Staršovstvo pověřuje k této práci vhodné členy sboru a dbá, aby se na ni systematicky připravovali.*“¹⁰³ Kazatelé a presbyteři mají tedy za úkol rozpoznávat charismata učitele a pověřovat jej učitelem nedělní školy. Jak se to dnes děje? Kdo je povoláván jako učitel? Vůči komu cítí učitel odpovědnost? Vědí vůbec učitelé nedělní školy, že jsou povoláváni staršovstvem? A vědí presbyteři, jakou mají za učitele nedělní školy odpovědnost? Na otázku, kdo může učit nedělní školu, vybralo v Anketě HS 7 farářů odpověď *každý, kdo je ochoten.*

¹⁰¹ SMOLÍK, Josef. Závazek křtu. Praha: Kalich 1974, str. 33.

¹⁰² MUCHOVÁ, Ludmila. Budete mými svědky. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství 2011, str. 16.

¹⁰³ Církevní zřízení a řády ČCE, odd. C, čl. 6.2. [online] <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/rvvc.html>.

Jen 1 zvolil odpověď *ten, kdo splňuje určité podmínky*. V anketě se projevila velká roztržitost v názoru na to, zda by byla nějaká forma pověření učitele nedělní školy *prospěšná* (10 učitelů, 3 faráři), *odrazující* (3 učitelé, 2 faráři), *zbytečná* (12 učitelů, 1 farář). 10 dalších učitelů nad otázkou projevilo svou bezradnost. Jejím příkladem je poznámka jednoho z respondentů: „*Pověření říká, že nějaká autorita (jaká?) se zaručuje za učitele NŠ. Kdo je ta autorita? Kdo je ten, kdo dává důvěru? Tento ručitel však nese část odpovědnosti učitele.*“

Poradní odbor liturgický ČCE pověření učitele nedělní školy připravuje a nová Agenda ČCE už by toto pověření měla obsahovat. V některých sborech pověření praktikují i v liturgické formě, jejíž podobu si sami vytvořili:¹⁰⁴

Uvedení do služby učitelů/lek nedělní škol:

Sestry a bratře, po předchozím vzájemném jednání rozhodlo staršovstvo sboru, že Vás pověřuje před naším sborem ke službě učitelů nedělní školy ve Farním sboru Českobratrské církve evangelické v Brandýse nad Labem. Činíme tak při vědomí závaznosti a náročnosti této služby, potřebného vzájemného kontaktu a pomoci v našem sborovém společenství. Povzbuzením jsou Boží zaslíbení: Nebojte se, ač je vás jen malá hrstka; jste občany Božího království. Hospodin je dobrý, jeho milosrdenství je věčné, jeho věrnost do všech pokolení!

Modlitba: Pane Ježíši Kriste, prosíme, pověř a posilni ve víře, lásce a naději povoláné ke službě a dej, aby svou službou, životem i slovy prospěli jim svěřeným dětem a celému našemu sboru. Amen.

Potvrzení slibu:

Před tímto sborem a před Boží tváří nyní vzájemně podáním ruky stvrdíme osobně toto povolání a službu.

A podání ruky pověřených s farářem/staršovstvem sboru.

Jsem přesvědčena, že pro učitele nedělní školy by jasné, zřetelné **pověření v liturgické formě** bylo pomocí i ochranou. Jestliže nechceme po učiteli teologické, pedagogické a psychologické vzdělání, ale charisma a víru, které jsou neměřitelné, bylo by nutné formulovat alespoň minimum kompetencí, aby k nim samotný učitel mohl přitakat a staršovstvo vědělo, na základě čeho učitele povolává a svěřuje mu odpovědnost. Formulování a užívání pověření by dalo větší důstojnost učitelovu postavení ve sboru, samotnému učiteli pak sebevědomí, ale i odpovědnost a závaznost. Tento motiv stál i v pozadí

¹⁰⁴ FS ČCE Brandýs nad Labem. [online] http://files.cce-brandysnadlabem.webnode.cz/200001016-be96ebf90c/2013_09%20RODINN%C3%81%20BOHOSLU%C5%BDBANed%C4%9Ble%2022.9.%20v%20B NL.pdf.

nového projektu pro vzdělávání učitelů nedělní školy „S dětmi na cestě víry“. O tom, že úloha učitele nedělní školy nemá dostatečné uznání, svědčí i závěry z Ankety HS: S tím že *nedělní škola učiteli přináší vděčnost rodičů a sboru* více než polovina učitelů nesouhlasí. I to je argument pro to, aby sbory přemýšlely o tom, jak svým učitelům pomoci, jak oceňovat jejich službu, jak jim vytvářet zázemí a vůbec jak je podporovat, a tak s nimi spolunést jejich odpovědnost.

3. ZAČÁTEK 21. STOLETÍ JAKO DOBA UČITELOVA PŮSOBNÍ

Ve třetí kapitole chci sledovat širší rámec nedělní školy a jejích učitelů, tedy současný svět, který děti i učitele obklopuje, ze kterého do nedělní školy přicházejí a kam se opět vracejí. Tím nejširším okruhem je tzv. „postmoderní svět“ (který má určitá specifika v českém prostředí), užším rámcem je dnešní ČCE (jako formující a věroučné zázemí nedělní školy) a nejužším rámcem jsou pak jednotlivé sbory (jako konkrétní místo a podoba nedělní školy). I pro učitele nedělní školy je důležité poznávat toto své okolí a porozumět mu, aby uměl s tímto okolím vést dialog, věděl, co specifického nabízí on vedle jiných nabídek, ale hlavně aby dokázal srozumitelně a aktuálně oslovit dnešní děti.

Ohlédneme-li se zběžně za dobou, v níž nedělní škola vznikala a čím v průběhu své historie prošla, musíme konstatovat, že její situace a svět se zásadně změnil. Ze společnosti kdysi většinou křesťanské prošlé dobou náboženského rozkvětu, ale i pronásledování, zvláštění a sekularizací, žijeme dnes uprostřed pluralitní Evropy 21. století. Být křesťanem v tomto světě není samozřejmé. Křesťanství se stává cestou dlouhodobého celoživotního hledání vedle jiných cest. Tento svět je také velmi nepřehledný. Je to svět, v němž se navzájem prolínají a propojují velké systémy, přibližují se celé kultury, náboženské systémy, propojují se životní styly. Sociologové charakterizují současnou evropskou kulturu jako kulturu multináboženskou a sekularizovanou. Součástí plurality kultur, které se dnes v Evropě setkávají, je i pluralita náboženská. Lidé se sice nábožensky chovají, ale nespojují toto chování s náboženskou vírou či institucí. Českou cestu ovlivnil ve 2. polovině 20. století především komunistický režim. Jev sekularizace je patrný zejména nízkými počty lidí hlásících se k církvím, vysokým procentem lidí, kteří se zajímají o nové náboženské formy odvozené od východních náboženství, astrologii, alternativní léčitelství apod. Tradiční církve se setkávají s nezájmem a lhostejností.¹⁰⁵

„Dnešní době říkáme doba příliš pozdní nebo doba post-moderní.“¹⁰⁶ Stručně a přitom výstižně popisuje současnou dobu P. Hošek,¹⁰⁷ charakterizuje ji těmito slovy: je to doba postracionalistická, doba postideologická, postindividualistická, posttradiční, postoptimistická a postmaterialistická. Ve vztahu k náboženství pozoruje Hošek určitý obrat – v oživení zájmu o spiritualitu, osvobozeného od institucí a závazků, a tak má náboženství

¹⁰⁵ MUCHOVÁ, Ludmila. Budete mými svědky. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství 2011, str. 65, 87 – 93.

¹⁰⁶ HOGENOVÁ, Anna. Člověk v době postmoderní – filosoficky o člověku. in: Člověče, kde jsi? Benešov: Eman 2010, str. 37.

¹⁰⁷ HOŠEK, Pavel. A bohové se vracejí. Jihlava: Mlýn 2012, str. 120 – 133.

podobu privatizovaného synkretismu – spirituálního koktejlu na přání. Křesťanské církve jsou ve dvojitých pokušení: přistoupit na ducha doby a stát se poskytovateli duchovní zábavy nebo odmítnout ducha doby, přičemž dochází k šíření fundamentalistických a sektářských postojů a mentalitě pevnosti. T. Halík¹⁰⁸ při reflexi krize současného křesťanství, vidí pro něj cestu ve velké spirituální a intelektuální obnově s použitím ideálu středověké univerzity: společenství žáků a učitelů, které hledá pravdu ve svobodné diskuzi. Co ale s evangeliem v takovém světě? Ptá se J. M. Lochman¹⁰⁹ a připomíná, že v podobné situaci křesťanství bylo v helenistické době – areopágy doby byla tržiště „náboženských možností“. Do této situace apoštol Pavel říká, že křesťané mají být „Židům Židy a Řekům Řeky“. Nutnost změny a určitého posunu v interpretaci popisuje W. Brueggemann:¹¹⁰ v postmoderním světě každý pracuje na své cestě při existenci i jiných konkurenčních cest a obrazů. Nikdo si nemůže nárokovat výhodu nebo výsadu. Úkolem církve (kazatele) není vystavět kompletní, alternativní soudržný svět, ale zpřístupnit spoustu neuspořádaných kousků, být místem, kam si lidé přicházejí pro nový materiál (nebo starý, ale nově vyjádřený), být místem setkání, život měnicího setkání. Také A. Hogenová vychází z toho, že „co chybí dnešnímu člověku, je jistota“ a východisko vidí v bytostném tázání: „*Pro postmoderního člověka je nesmírně důležité uvádět jej do pozice, kdy se začne bytostně ptát.*“¹¹¹

Jak se s tímto postmoderním světem vyrovnává nedělní škola, jak na něj reaguje, jak se proměňuje? **Postmoderní Česko, ČCE a konkrétní sbor** – to jsou tři světy, s nimiž učitel přichází intenzivně do kontaktu a to jsou také tři témata následujících stránek.

3.1. Nedělní škola a její učitelé v postmoderním Česku

Dnešní český učitel nedělní školy i děti žijí v mnoha různých světech, které mohou mít velmi rozdílné hodnoty. I když má na dítě (a jeho hodnoty) největší vliv rodina, dítě se brzy po vstupu do společenských zařízení (školka, škola) začne setkávat s „jiným“ okolím a jinými hodnotami. „*Dnešní dítě vyrůstající v křesťanské rodině, když začne pronikat do prostředí mimo tuto rodinu, se brzy naučí hrát role. Jednu hraje doma, případně v kostele a v nedělce,*

¹⁰⁸ HALÍK, Tomáš. Jak to vidí. 20. 2. 2013 [online] http://www.rozhlas.cz/dvojka/jaktovidi/_zprava/jak-to-vidi-tomas-halik-20-unora--1177495.

¹⁰⁹ LOCHMAN, Jan Milíč. Tvář postmoderny. in: Evangelium v postmoderním světě. Knížnice SpEKu sv. 3, 1996, str. 15.

¹¹⁰ BRUEGGEMANN, Walter. Funding postmodern interpretation. [online] <http://books.google.cz/books?id=T9hmE-GTznQC&pg=PA1&lpg=PA1&dq=BRUEGGEMANN,+Walter.+Funding+postmodern+interpretation&source=bl&ots=7O69FkIK9L&sig=eHYODOGhfqNVmZe0Wv5m6gm574&hl=cs&sa=X&ei=qNFy>.

¹¹¹ HOGENOVÁ, Anna. Člověk v době postmoderní – filosoficky o člověku. in: Člověče, kde jsi? Benešov: Eman 2010, str. 40.

druhou před učiteli, třetí ... mluví, myslí jinak ... časem si rozpory uvědomuje a začne o své dětské víře pochybovat.¹¹² „Věřící lidé v současné kulturní pluralitě prožívají určitý nesoulad, neboť se neustále setkávají se společnostmi, která už není „věřící společnost“. Setkávají se s nesouladem toho, v co věří, a toho, co jiní neochvějně tvrdí. Pluralita tak vytváří permanentní stav nejistoty ohledně toho, v co by měl člověk věřit a jak by měl žít.“¹¹³ L. Muchová mluví o „dramatu naší doby“, což je rozštěpení mezi evangeliem a kulturou. Důležitá je tu otázka, k jakým hodnotám naší kultury se hlásí současné české školství. V odpovědi najdeme pojem „humanismus“ a „chovat se světonázorově neutrálně“. Humanismus postavil do centra člověka. Člověka pojímá jako svobodného, je to ale naturalistické pojetí svobody, člověk je svobodný sám ze sebe, nikoli díky Boží milosti, která ho osvobozuje a ke svobodě vykupuje. V naší zemi je nejobvyklejší podobou humanismus ateistický. Někteří autoři ho též nazývají sekulární humanismus.¹¹⁴ K tomu ještě přistupuje problém, že „čeští učitelé často prezentují světonázor, který se opírá o pozitivisticky chápanou vědu. Vědu vnímají jako jedinou možnou cestu k odkrývání světa a často jí rozumí v přímém rozporu s náboženstvím.“¹¹⁵ Dítě je v situaci kognitivního nesouladu mezi tím, čemu věří křesťansky vychované děti a tím, o čem jsou přesvědčeni lidé v jejich okolí. Identifikovat se s křesťanstvím může tehdy, když porozumí rozdílnosti své věřící perspektivy od jiných a vědomě se pro ni rozhodne. Přičemž setkání v rozdílnosti nebude chápat jako nepřátelské, ale naopak jako příležitost nalézt hloubku vlastní víry a ocenit světonázorové postoje jiných. Zde se dostáváme k **dialogickému utváření křesťanské identity** – tuto cestu navrhuje L. Muchová.¹¹⁶ Jde o to, aby děti připustily, že ostatní lidé mají jiné úhly pohledu, dovedly respektovat odlišný názor, dokázaly kriticky přijímat pravdy a hodnoty, s kterými se setkávají ve vědě, běžném životě nebo ve vlastní církvi. V průběhu dialogu by se také měly naučit, že zkoumání nemůže otrást jejich vírou. T. Halík¹¹⁷ vyzývá i k dialogickému způsobu předávání víry, který má šanci oslovit děti a znamená, že člověk si je jist, čemu věří a je schopen připustit i jiný názor, na rozdíl od těch, kteří jsou nejistí ve své víře nebo předávají víru autoritativním a dogmatickým způsobem. Vést dialog mohu, umím-li jasně a srozumitelně formulovat, čemu věřím. Otázkou tedy je, zda dnes nejde spíš o neschopnost dobré interpretace pro dnešního člověka (i dítě).

¹¹² ŘÍČAN, Pavel. První školní léta a křesťanská výchova. in: Český bratr 2009/9, str. 21.

¹¹³ MUCHOVÁ, Ludmila. Budete mými svědky. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství 2011, str. 46.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 158.

¹¹⁵ Tamtéž, str. 159.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 108.

¹¹⁷ HALÍK, Tomáš. Jak to vidí. 20. 2. 2013 [online] http://www.rozhlas.cz/dvojka/jaktovidi/_zprava/jak-to-vidi-tomas-halik-20-unora--1177495.

Neschopnost formulovat křesťanský úhel pohledu. Všimá si toho už J. Smolík. Má za to, že pro současného člověka je charakteristická „*neschopnost porozumět základním kategoriím zvěsti současné církve.*“¹¹⁸ Ve snaze uchopit těžko uchopitelné otázky lidského života může být jazyk teologa složitý tak, že s ním mají problém i dospělí. Není snadné přiblížit víru a tlumočit biblickou zvěst dospělým, natož dětem. L. Muchová je přesvědčena, že právě už to hledání srozumitelné řeči o víře se musí dít v dialogu s jinými světonázory: „*Otázku smyslu života (i otázky Kdo jsem, Odkud přicházím, Kam jdu, V co mohu doufat ...) musí promýšlet i nevěřící lidé, a to v každém věku, včetně dětského – a také to dělají ... Jde o to snažit se porozumět tomu, co jiní říkají o svém promýšlení toho, co dává smysl jejich životu. ... Děti, které se setkávají s mnoha nevěřícími nebo jinak věřícími dětmi, musejí hledat vlastní, srozumitelnou, smysluplnou, racionální a rozumnou řeč o své víře. A to nejde, aniž by se učily o své víře přemýšlet v dialogu s jinými světonázory.*“¹¹⁹

Jak moc se promítá do nedělní školy zkušenost dětí a učitelů s hodnotami současné společnosti? Jsme orientováni spíše na identifikaci dětí s křesťanským poselstvím nebo k dialogu se světem? V nedělní škole přináší učitel evangelium dovnitř církve. Chce-li ale aktuálně a srozumitelně oslovit, měl by vědět a promýšlet, z jakého prostředí děti do nedělní školy přicházejí. Navíc je nedělní škola většinou prostředí otevřené i nově přichozím dětem nezakotveným v křesťanské tradici. Nedělní škola se pak může stát jedním z míst setkávání, kde může dítě autenticky prožívat s ostatními svou křesťanskou víru uprostřed postmoderního světa a současně si být vědomo a respektovat jinakost ostatních. Výzkumy posledních desetiletí¹²⁰ ukazují, že setkání s křesťany, návštěvy bohoslužeb v dětství (jako součást socializace) mají velkou důležitost pro náboženské představy v dospělosti. Tato místa setkávání mohou dětem pomoci, aby se vědomě rozhodly pro svou křesťanskou identitu.

3.2. Nedělní škola a její učitelé v postmoderní ČCE

V předcházející kapitole jsme sledovali české prostředí obecně jako širší rámec, v němž se učitelé i děti nedělní školy nacházejí. Nyní půjde o bližší okruh, v němž má být nedělní škola a její učitelé zakotveni: věroučně, historicky. Určitým předpokladem pro učitele

¹¹⁸ SMOLÍK, Josef. Současné pokusy o interpretaci evangelia. Praha: Oykymenoh 1993, str. 14.

¹¹⁹ MUCHOVÁ, Ludmila. Budete mými svědky. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství 2011, str. 161.

¹²⁰ Tamtéž, str. 94.

nedělní školy je jeho členství v církvi.¹²¹ Půjde tedy o svět dnešní Českobratrské církve evangelické. Jaká je to církev a v jaké situaci se dnes nachází? Oficiálně se prezentuje takto:

„Českobratrská církev evangelická, stručně zvaná Evangelická církev, vyznává víru v Boha Otce, Syna a Ducha svatého, která ji spojuje s křesťany všech vyznání a všech dob. Vyjadřuje svou naději, že spolu s ostatními křesťany má účast na jedné obecné Kristově církvi, díle Ducha svatého. Evangelická církev se hlásí do společenství reformačních církví obnovených a stále se obnovujících Božím slovem. Navazuje na tradice České reformace, na hnutí husitské, církev podobojí i Jednotu bratrskou, na církve evangelické augsburského i helvetského vyznání, povolené v našich zemích tolerančním patentem v roce 1781 a sloučené svobodným rozhodnutím zástupců všech sborů na generálním sněmu r. 1918 v církev jedinou, která přijala jméno Českobratrská církev evangelická. V poslušnosti a svobodě víry se učí ze starokřesťanských vyznání víry Apoštolského, Nicejskocařihradského a tzv. Athanasiova, i z konfesí reformačních, čtyř článků pražských, vyznání Jednoty českých bratří podle vydání J.A.Komenského z r. 1662, Českého vyznání, vyznání Augsburgského a Druhého vyznání helvetského. Za jediné pravidlo víry a života uznává Boží slovo dosvědčené v Písmech Starého a Nového zákona, jejichž středem je Boží zjevení v Ježíši Kristu. Evangelická církev se spravuje podle zásad presbyterně synodních.“¹²²

Může se s touto základní charakteristikou ČCE dnešní učitel nedělní školy identifikovat? V posledních letech se v církvi opětovně vrací téma **evangelické identity**. V knize studií a esejů k evangelické identitě „Zpytování“¹²³ se k tomuto tématu vyslovují někteří učitelé ETF. Evangelické identitě se věnoval farářský kurz v roce 2008 (Petr Sláma zde poukázal na sedm důrazů, které považuje za nejcharakterističtější: „1. Důraz na milost, totiž Boží milost jako to nejdůležitější, s čím Pán Bůh k nám lidem přichází. 2. Důraz na svobodu. 3. Důraz na Boží jinakost. 4. Důraz na Slovo. 5. Důraz na společenství. 6. Důraz na veřejnou odpovědnost církve. 7. Důraz na reformační dědictví.“¹²⁴) Na internetových stránkách „Evangnet“ i v církevním časopise Český bratr se vede diskuze nad krizí/vizí ČCE: „Společenství, spolek nebo centrum služeb? ... Chceme být alternativou, společenstvím nedokonalým, ale mající společný podíl na oněch čtyřech polích působnosti církve a sboru, jimiž jsou svědectví (martyria), bohoslužba (leiturgia), společenství (koinoia)

¹²¹ Církevní zřízení a řády ČCE. odd. C, čl. 6.2 [online] <http://www.evangelnet.cz/cce/czr/rvvc.html>.

¹²² Základní dokument ČCE. [online] <http://www.e-cirkev.cz/data/att/Z%C3%A1kladn%C3%AD%20dokument%20%C4%8CCCE.pdf>.

¹²³ Kolektiv autorů. Zpytování. Sřředokluky: Zdeněk Susa 2007.

¹²⁴ SLÁMA, Petr. Evangelické důrazy ve světle kritického pohledu Bible. in: Evangelická identita. Benešov: Eman 2008, str. 74 – 81.

a služby druhým (diakonia)?¹²⁵ Zásadní věc, která z diskuzí nad tímto tématem vyplývá, je určitá **otevřenost** evangelické identity. To by měl přijmout každý učitel nedělní školy. Protože evangelická identita je otázkou „*stále nového naslouchání a poslouchání evangelia, Božího slova, pak nemůže být souborem znaků, prvků chování, které když si osvojíme, staneme se evangelíky. Přísně vzato, my se těmi „evangelíky“ vlastně celý život a stále znovu stáváme. Křtem jsme se sice stali natrvalo Kristovými a zároveň členy (údy) konkrétního společenství jeho lidu, například ČCE. Ale bible užívá o víře slov jako „budovat“, „stavět“, „růst“ v tělo. Tato nehotovost, otevřenost vůči tomu, co přijde, patří k dynamice víry ... Ptáme-li se po identitě, pak se ptáme na něco, co není statické, ale dynamické, co má tento budoucnostní charakter, na proměnění, na obnovení, na „re-formování“. K charakteru této identity patří, že je otevřená, neuzavřená.*“¹²⁶ Ale není tato otevřenost dnes bezbřehá? Čeho se má dnešní učitel nedělní školy držet? Je něco za hranicí? „*Je těžké říci něco, co by v ČCE věroučně pobouřilo ... ČCE je bezbarvá. Ta bezbarvosť je i otázka minima – co minimálně musí platit, abychom ještě mohli mluvit o tom, že jde o ČCE ... Jde o vizi a o cíl ... Dohodněme se třeba na tom, že vyznání víry bude minimum.*“¹²⁷ V předchozích kapitolách bylo poukázáno na určitou nepojmenovanost, kým by měl být učitel nedělní školy i na nejasnost předmětu jeho působení, tedy nedělní školy. Nyní přicházíme k podobnosti v ČCE. Najít vize, jasně pojmenovat zřetelné, srozumitelné minimum by bylo pomocí nejen pro ČCE, ale i pro její učitele. M. Rejchrt¹²⁸ tvrdí (v roce 1999) že evangelická menšina se pluralismu nebojí a v postmoderní pestrosti pravd je jí docela dobře, že pluralita teologických akcentů nevylučuje jednotu víry, ani jakousi typovou podobnost ve věcech případných a služebných. Oproti tomu P. Sláma (v roce 2009) upozorňuje na naléhavou potřebu silného vedení v ČCE: církve potřebuje někoho, kdo pojmenuje priority, kdo se „*s nějakým evangelickým NERVem pokusí nalézt nové modely misie, katecheze apod.*“¹²⁹

Jaký přístup volí církve ve vztahu k učitelům nedělní školy? Celkově lze říci, že církve zatím učitelům dlouhodobou koncepci nedělní školy ani vize do budoucnosti nenabízí. Nabízí spíše podporu léty zažitému modelu nedělní školy. Inovace jsou spíše v jednotlivostech a v krátkodobých projektech. Starost o nedělní školu spadá do kompetence Oddělení výchovy a vzdělávání při ÚCK a Poradního odboru pro práci s dětmi:

¹²⁵ GRAUOVÁ, ŠULC. Komu se káže Boží slovo. in: Český bratr 2010/7, str. 26.

¹²⁶ BENEŠ, Ladislav. Evangelická identita... in: Zpytování. Středokluky: Zdeněk Susa 2007, str. 43 – 44.

¹²⁷ Organizace, správa a management církve. in: Český bratr 2011/5, str. 21 – 23.

¹²⁸ REJCHRT, Miloš. Perspektivy ČCE. in: Církev. Benešov: Eman 1999, str. 76.

¹²⁹ SLÁMA, Petr. S rizikem vypískání ukazovat směr. in: Český bratr 2009/3, str. 13.

„PO plní zejména tyto úkoly: a) připravuje katechetický plán pro nedělní školy na příslušný rok; b) navrhuje přípravu potřebných materiálů a pomůcek pro práci s dětmi a konfirmandy; c) plánuje semináře pro pracovníky církve s dětmi; d) plánuje rodinné pobyty, pobyty rodičů s dětmi, dětské tábory a celocírkevní akce pro děti a konfirmandy; e) plní další úkoly vyplývající ze zasedání synodní rady; f) promýšlí nové způsoby práce s dětmi.“¹³⁰

Pro učitele je z této činnosti nejviditelnější příprava příručky pro nedělní školy na příslušný rok. Byl také zprovozněn katechetický web¹³¹, který má sloužit jako otevřený prostor pro sdílení názorů, zkušeností a materiálů týkajících se katecheze. Především učitelům nedělní školy je také určen nový studijní kurz „S dětmi na cestě víry“, rozložený do dvouletého studia. Byl připraven ve spolupráci s ECM a jeho cílem je učitelům „pomoci rozumět Písmu tak, aby byli schopni samostatně a tvůrčím způsobem zprostředkovávat jeho zvěst dětem. Kurz může napomoci i lépe porozumět potřebám dětí, užívat různé metody a organizace práce, vést děti na cestě víry.“¹³² Je otázka, zda realizace kurzu je první známkou cesty k profesionalizaci učitele nedělní školy nebo snahou o zvýšení respektu a úcty k této službě. Na hodnocení přínosu tohoto počínu je zatím brzy, v současnosti běží první ročník kurzu. Zda výstupem kurzu bude pověření ke službě v církvi a co to bude pro absolventy prakticky znamenat, není zcela jasné.

Závěrem můžeme konstatovat, že evangelické církvi je nadále vlastní výrazný zájem o práci s dětmi obecně, zároveň se však i v této oblasti projevuje nejistota v cílech a vizích.

3.3. Nedělní škola a její učitelé v dnešních sborech

Soustředím se nyní na nejužší rámec, v němž je nedělní škola se svými učiteli a dětmi zakotvena: na sbor. Právě v určitém konkrétním sboru učitel nedělní školy prožívá podobu církve, pojetí nedělní školy i svoji roli učitele. Nyní chci uvést příklady tří konkrétních sborů s jejich podobou nedělní školy. Jsou ukázkou různé situace i možného chápání role nedělní školy ve sboru.

Prvním příkladem je sbor, jehož farář i staršovstvo věnují dění nedělní škole významnou pozornost. Bohoslužby bývají s nedělní školou propojeny společnými biblickými texty, kterými se zabývají děti, a které zároveň slouží jako text kázání pro dospělé. Tím je zároveň vzájemně provázána i úvodní část bohoslužeb. Sbor také hodnotí jako úspěšný

¹³⁰ Statut Poradního odboru pro práci s dětmi. [online] <http://www.e-cirkev.cz/data/att/Statut%20POD.pdf>.

¹³¹ Katechetický web. [online] <http://katecheze.evangnet.cz/>.

¹³² S dětmi na cestě víry. [online] <http://www.umc.cz/deti/node/30/>.

experiment aktivního zapojení učitelů do bohoslužeb – před odchodem dětí mají učitelé s dětmi krátký motivační úvod. Jednou měsíčně se konají rodinné bohoslužby, kdy jsou děti přítomny na bohoslužbách po celou dobu a dění je více zaměřeno na ně. Nedělní škola se koná pravidelně. Farář se s učiteli nedělní školy schází na pravidelných schůzkách 1x měsíčně, společně probírají texty, plánují, promýšlejí, hodnotí. (Jde o středně velký sbor v menším městě)

Druhým příkladem je sbor dlouhodobě administrovaný, v němž svou péči nedělní škole věnují téměř výhradně její učitelé. Scházejí se nepravidelně k rámcové domluvě, k přípravám s užitkem používají katechetickou příručku. Děti z bohoslužeb odcházejí po druhé písni v bohoslužbách, která je téměř vždy vybrána z dětského zpěvníku. Nedělní škola však nebývá každou neděli, stává se, že nepřijde žádné dítě. Ve spolupráci s administrátorem učitelé vybírají a s dětmi v rámci setkání nedělní školy připravují program pro vánoční bohoslužby, které pak učitelé sami vedou. Rodinné bohoslužby se konají příležitostně 2x až 3x ročně. (Jde o malý diasporní sbor na venkově)

Třetím příkladem je sbor, který praktikuje volnější model nedělní školy. Učitelé jsou s farářem dohodnuti, že katechezi dětí zajistí on sám v hodinách náboženství, prostor v nedělní škole je věnován hrám (i s biblickými tématy), snahou je vytvoření příjemné atmosféry a prostředí, cílem neodradit děti od cesty do kostela. Přípravy programu jsou individuální a nenavazují na sebe, nedělní škola se také nekoná úplně pravidelně. Začátek bohoslužeb tráví děti s dospělými společně. Významná část nedělních setkání dětí je věnována přípravě vánoční hry. Rodinné bohoslužby jsou spíše výjimečné. (Jde o menší venkovský diasporní sbor)

Za nedělní školu nese odpovědnost staršovstvo.¹³³ Důležité je zde pojetí a představy konkrétního sboru: Co znamená nedělní škola v životě sboru? Jakou jí dává váhu a roli, jak vidí její úkol a cíl? Jaké kompetence sbor očekává od učitelů? Otázka vztahu nedělní školy a sboru není nikde popsána. Z ankety v Horáckém seniorátu vyplynulo, že ve čtyřech (z 10 sborů, kde nedělní škola je), je ve staršovstvu člen pověřený starostí o nedělní školu. Nevíme ovšem, co to konkrétně znamená.

V situaci postmoderní doby musí sbory reagovat na úbytek dětí (související s dlouhodobě klesajícím počtem členů) i situaci v rodinách „*Místem křesťanské výchovy a vzdělávání dětí je především věřící rodina. Křtem nebo prezentací berou rodiče na sebe závazek, že budou své děti křesťansky vychovávat a vzdělávat.*“¹³⁴ Ucelená křesťanská

¹³³ Církevní zřízení a řády ČCE. odd. C, čl. 6.2. [online] <http://www.evangelnet.cz/cce/cz/r/vvc.html>.

¹³⁴ Tamtéž.

výchova je spíše výjimkou a většinou se děje nepřímo – formou svědectví a napodobování. Pokud rodina při náboženské výchově selže, zůstává tato výhradně posláním a úkolem sboru. Nedělní škola nemůže nahradit rodinu ani biblické hodiny pro děti (náboženství). V ideální situaci rodina prostředkuje dítěti zkušenost lásky, bezpečí a Boží existence, vyučování náboženství ji rozšiřuje o vědomosti a duchovní materiál a nedělní škola na obojí navazuje slavením bohoslužby. V praxi se však často stává, že nedělní škola je jediným místem, kde děti o Bohu slyší.

Také role dítěte v dnešní společnosti se změnila. Je nutné pamatovat na to, aby sbor dal jasně najevo, že s dětmi počítá a bere vážně jejich potřeby. I v tom se může odrazit podoba nedělní školy. Určitý posun v chápání role a důležitosti dětí znamená například i umožnění přístupu k Večeři Páně.

Jistě jsme dnes v tomto ohledu v jiné situaci, než v době novozákonní, kdy starost o děti stála v pozadí: „*Katecheze dětí nestála v centru budování sboru. Spíše se zdá, že obecnství kolem Vzkříšeného, který byl přítomen v slově a svátostech bylo tak intenzivní, že nebylo třeba nějakého organizovaného promýšlení katechetické činnosti ... Novozákonní katecheze se dala v rodinách a ve sboru bez vnější organizace.*“¹³⁵ Promýšlení a organizování nedělní školy dnes plně patří k otázce budování a poslání sboru. Nejde o to přizpůsobovat se, ale neustále se proměňovat – to znamená udržet obsah, poslání i nároky, ale obléknout je do nové, dětem přístupné podoby. Aby nezůstalo cílem jen vytvoření příjemného společenství a atmosféry – tak jako to vyplynulo z Ankety HS: vedle jiných možných cílů nedělní školy učitelé i faráři výrazně upřednostnili výroky *jde o to vytvářet hlavně příjemné společenství, kam děti rády chodí a záleží mi na tom, aby děti z mé NŠ odcházely s pocitem příjemné atmosféry*. Zůstane-li naším hlavním cílem jen toto, není církev schopna (a ani nemá být) konkurovat pestré nabídce okolního světa. To všechno si žádá jasnější představy, čím má nedělní škola být v rámci sboru. Sbory a staršovstva by měly promýšlet a jasně předložit svým učitelům, co od nich očekávají. Učitelé se pak mají s čím identifikovat.

Není-li novozákonní cestou budování sboru od dětí, mohli bychom dnes začít budovat sbor od učitelů nedělní školy:

- jako těch, kteří patří k jádru sboru (potvrzuje to i výsledek ankety: všichni faráři stvrzují, že učitelé nedělní školy patří mezi pravidelné účastníky bohoslužeb).
- jako těch, kteří jsou aktivními laiky (podílejí se na poslání sboru).

¹³⁵ SMOLÍK, Josef. Závazek křtu. Praha: Kalich 1974, str. 12.

- jako těch, kteří jsou „novodobými písmáky“ (čtou bibli, zabývají se hlouběji biblickými texty).

- jako těch, kteří protože „učí“, sami „se učí“.

ZÁVĚR

V závěru se vracím k otázkám formulovaným na začátku:

1. Jakým směrem se ubírá současná nedělní škola jako předmět učitelova zájmu, jaké zaujímá místo v bohoslužbách, co by mělo být jejím obsahem a záměrem, jaké formy má k dispozici? Lze chápat nedělní školu jako kázání?

Z dlouhodobé perspektivy lze sledovat v nedělní škole posun v jejím pojetí – ve svých začátcích byla chápána jako především katechetické shromáždění. Pozdějším zdůrazněním liturgické stránky dospěla k podobě liturgicko-katechetické. v současnosti se nabízí posun k homiletickému pojetí – být místem kázání. Srovnání nedělní školy s kázáním pro dospělé se nabízí ve třech hlediscích: a) srovnání jejich místa v bohoslužbách, b) srovnání jejich obsahu a záměru, c) srovnání jejich formy.

Zjistili jsme, že srovnání prvního hlediska, tedy **místa v bohoslužbách**, přináší velkou podobnost. Nedělní škola není zvláštním shromážděním, ale přinejmenším formálně pevně **zapadá do rámce bohoslužeb**. Prosadila se koncepce společného zahájení bohoslužeb dětí i dospělých a je tu znatelná tendence k tomu, aby nedělní škola nahradila především tu část bohoslužeb, kterou tvoří kázání, aby zaujala místo kázání. Budeme-li chápat společnou část bohoslužeb zároveň i jako úvod k nedělní škole, je potom namístě revize liturgických prvků nedělní školy, které by zdvojovaly prvky společných bohoslužeb či narušovaly sounáležitost s nimi. Jde o to, aby propojenost s bohoslužbami vnímali všichni účastníci a rozuměli jí. Pokud přisoudíme nedělní škole úlohu kázání, je třeba promýšlet nově její koncepci. Pro ty, kdo bohoslužby i nedělní školu připravují, by to znamenalo promýšlení liturgických prvků vhodných k zařazení do bohoslužeb i nedělní školy jako jednoho celku.

Srovnáním **obsahu a záměru**, tedy druhého hlediska, nalzáme rovněž shodu nedělní školy a kázání: obsahem i záměrem je **setkání s evangeliem**. Pokud přijmeme tuto obsahovou podobnost, vyvstane pro nedělní školu na jedné straně velký nárok. Na druhé straně ale můžeme nedělní škole odejmout požadavek systematického katechetického vzdělávání. Proti reálnosti systematické katecheze mluví také skutečnost, že setkání v nedělní škole trvá 20 až 30 minut a musíme při něm akceptovat různorodost dětí v mnoha aspektech (stejně jako různorodost učitelů). Dalším argumentem, že v neděli by děti (podobně jako dospělí) měly zažít oslavu, ne vyučování. Jasně vymezení pomůže, abychom nedělní školu nepřetěžovali tím, čím nemá (či nemůže) být. Jestliže se děti v nedělní škole setkají s evangeliem, ono samo vzbuzuje zájem, otevírá k něčemu novému, samo motivuje ke vzdělávání a tak otevírá i možnosti případné katecheze v jiném čase a na jiném místě.

Pro učitele se tu rýsuje důležitá zakázka: má „okouzlit“ děti evangeliem, aby se o ně dál zajímaly. Tento náročný cíl je však osvobozen od tíhy a nároku celistvosti. I s ohledem na roztržitost vnímání, charakteristického pro postmodernu, dnes můžeme chápat dění v nedělní škole jako střípek, který si dítě někam zařadí. Argumentem proti tomuto pojetí může být poukaz na to, že nedělní škola zůstává v mnoha sborech jedinou příležitostí, kdy je možné s dětmi souvisle (katecheticky) pracovat. Prakticky je to však málokde reálné a čelíme tu nebezpečí, že náboj nedělní školy vyprchá úplně – nesoustředíme-li se jen na jeden ze dvou záměrů nenaplníme nejspíš ani jeden z nich.

Srovnání třetího hlediska, tj. **formy**, přináší zjištění, že tato je v kázání a nedělní škole odlišná a požadavek odlišnosti tu zůstává i nadále. Forma nedělní školy jako kázání musí být jiná než v bohoslužbách – je to setkání s evangeliem **ve formě přiměřené dětem**. Je třeba hledat nové způsoby a nabídnout učiteli ten jemu nejbližší. Nejpoužívanější a jen zdánlivě nejlehčí způsob – vyprávění a vedení rozhovoru – klade na učitele velké nároky. Zatímco kazatel pro dospělé přednáší kázání podle (většinou doslovně) napsané předlohy, učitel si nemůže dovolit předstoupit před děti s předčítaným projevem. Zde mají současné příručky pro učitele stále velké rezervy v otevřenosti vůči jiným formám, které by mohli učitelé ke zprostředkování evangelia použít. Ať zvolí učitel nedělní školy jakoukoli formu, nejdůležitější bude, aby ze zřetele nespustil její cíl. Nedělní škola se nemá stát tvořivou dílnou, divadelním kroužkem, čajovnou, hernou, pěveckým kroužkem... Měla by si uchovat svoji jedinečnost, specifčnost, poslání, které dětem nemůže dát nikdo jiný. Při tom všem platí, že především učitel musí být evangeliem osloven, aby byl získán pro svědectví dětem. Prvotním cílem je tedy pomoci mu zformulovat teologické jádro a záměr konkrétního setkání nedělní školy (pomoc teologa) a teprve potom mu navrhnout, jak tento záměr realizovat (pomoc pedagoga).

Po všem řečeném: Učitel má stále hledat, jak nově a tvořivě předávat zvěst dětem a nelpět na zažité podobě nedělní školy. Má to ovšem činit bez úzkosti, že všechno leží na něm a s nadějí, že se jeho díla chopí Hospodin.

2. Kým především by měl být učitel dnešní nedělní školy? Jaký je způsob učitelova působení? Jaké je jeho poslání? Jak se projevuje jeho svědecká role? Co v jeho případě znamená autenticita, reflexe a povolání svědka?

Z dlouhé řady požadavků, které byly na učitele nedělní školy během jejího vývoje kladeny, se dnes jeví nejzákladnější charakteristika učitele: dnešní učitel nedělní školy by měl být především současným svědkem předávajícím biblické svědectví skrze či za pomoci

jiných. Učitel se nejprve (a stále znovu) stává posluchačem. Sám sobě musí nejdřív objasnit obsah víry pomocí pojmů a řeči, kterým sám rozumí, vyložit si, co věří a co to pro něj znamená existenciálně. Učitel se tak stává svědkem, který je existenciálně zasazen evangeliem. V tomto smyslu je **svědkem autentickým**. Toto svědectví nelze předat nezaujatě a neangažovaně. Není proto neutrálním svědkem, ale vykládá sám sebe zaujatého zvěstí evangelia. V tomto smyslu je svědkem zaujatým. Nemá však manipulovat, ale zvat, nemá přemlouvat, ale nabízet. Podstatné je, aby se děti setkaly s člověkem, který je vnitřně zaujat biblickým svědectvím. U dětí není třeba čekat žádnou náboženskost ani nějaké předpoklady, na které bychom navazovali. Jde o jejich zájem, a ten se vzbudí svědectvím.

Jako svědek, který předává své svědectví, musí učitel reflektovat svoji víru, své možnosti a své posluchače. Znamená to, že se sám stále učí, aby především on byl na cestě „učení se“ dříve, než na tuto cestu pozve další. Jeho pozice je v jistém smyslu paradoxní v tom, že je představitelem pevné osobní křesťanské identity, zároveň ale svoji identitu neustále dotváří, rozvíjí a prohlubuje. S nadějí i pokorou si má uvědomovat svou nouzi i zaslíbení, které spočívají v úkolu dosvědčovat Boha, nikoli Boha vytvářet. Učitel má mít (jen) dvojí bázeň: bázeň před Bohem, jehož jméno má být oslaveno, a před posluchačem, který má být vzat vážně s láskou a pozorností. Jako **reflektující svědek** si uvědomuje, že je jedním z mnoha svědků a že jeho svědectví je jedním z úhlů pohledu. Pluralita svědectví učitelů odpovídá pluralitě biblického svědectví. Určitým nebezpečím je bezbřehost a libovůle, která nastává při chybějícím kritickém dialogu s ostatními svědky.

Specifikum učitele nedělní školy spočívá v tom, že má být svědkem dětem, že pro tuto službu objevil v sobě, ale také u něho byl objeven dar. Můžeme proto mluvit o jeho **vnitřním a vnějším povolání**. K vnitřnímu povolání patří subjektivní jistota, že on sám se rozhodl, vnější povolání znamená, že někdo jiný objeví a potvrdí učiteli jeho dar. Řády ČCE stanovují, že učitele ke službě pověřuje staršovstvo, chybí však liturgická forma, která by tomuto pověření i samotné službě dala konkrétnější podobu. Zřetelné pověření by pro učitele bylo pomocí a ochranou. Dalo by větší důstojnost učitelovu postavení ve sboru, ale závaznost jeho úkolu.

3. Jaký je a jak ovlivňuje učitele a děti nedělní školy okolní svět? Jak s tímto prostředím komunikovat, obstát v něm? Jaké zázemí poskytuje nedělní škole její církve? Co nabízí učiteli nedělní školy jeho sbor a co od něj očekává?

Současný učitel nedělní školy i děti žijí ve **světě postmoderním**. To mimo jiné znamená, že žijí v mnoha různých světech zároveň a tyto světy mohou mít velmi rozdílné

hodnoty. S těmito světy mnohdy výrazně odlišnými od křesťanského prostředí jsou denně konfrontováni. Děti vyrůstají v situaci kognitivního nesouladu mezi tím, čemu věří křesťansky vychované děti a tím, o čem je přesvědčena většina lidí v jejich okolí. Ve škole se setkávají se sekulárním humanismem a pozitivismem. I pro učitele nedělní školy je důležité tomuto svému okolí porozumět, aby věděl, co specifického nabízí v nedělní škole on.

Učitel i dítě se mohou identifikovat s křesťanstvím, když porozumí rozdílnosti své věřící perspektivy od jiných a vědomě se pro ni rozhodne. Přitom je důležité, aby oba dovedli pojmenovat, vyjádřit, čemu vlastně věří. Ale protože otázky po smyslu (kdo jsem, odkud, kam) promýšlejí i lidé z jejich okolí, mohou s nimi **vést dialog**. Dialog je zároveň forma, v které se křesťanská identita utváří, kdy nalézá hloubku své víry, ale přijímá i jiné světonázorové postoje. Nedělní škola se pak může stát jedním z míst setkávání, kde může dítě autenticky prožívat s ostatními svou křesťanskou víru uprostřed postmoderního světa a současně si být vědomo a respektovat jinakost ostatních. Toto místo setkávání může dětem pomoci, aby se vědomě rozhodly pro svou křesťanskou identitu.

Formujícím a věroučným zázemím je pro nedělní školu i její učitele Českobratrská církev evangelická. Předpokladem pro službu učitele nedělní školy je jeho členství v této církvi. Přičemž charakteristická pro tuto církev je **otevřenost její evangelické identity**.

V ČCE spadá starost o nedělní školu do kompetence Oddělení výchovy a vzdělávání a Poradního odboru pro práci s dětmi, jehož úkolem je připravovat katechetický plán pro nedělní školy, příprava seminářů pro pracovníky církve s dětmi a promýšlení nových způsobů práce s dětmi. Pro učitele je z této činnosti nejviditelnější příprava příručky pro nedělní školy na příslušný rok. Mohou využívat katechetický web, novým projektem je studijní kurz „S dětmi na cestě víry“. Vedle celocírkevních aktivit se péče učitelům a dětem nedělních škol dostává také na úrovni seniorátní. Evangelické církvi je vlastní výrazný zájem o práci s dětmi obecně, zároveň se však v této oblasti projevuje určitá nejistota v cílech a vizích.

Pojetí nedělní školy i svoji roli prožívá učitel především v konkrétním sboru. Situace v jednotlivých sborech se značně liší. Za nedělní školu nese odpovědnost staršovstvo a má být proto tím, kdo určuje pojetí a podobu své nedělní školy. Dnešní sbory musí reagovat na současnou situaci: počet dětí (ve většině případů úbytek), situace v rodinách, roli dítěte ve společnosti. V tom se může odrazit podoba dnešní nedělní školy. Nejde o to přizpůsobovat se, ale neustále se proměňovat – to znamená udržet obsah, poslání i nároky, ale obléknout je do nové, dětem přístupné podoby. Sbory a staršovstva by měly promýšlet a jasně předložit svým učitelům, **co od nich očekávají**. Učitelé se pak mají s čím identifikovat, zároveň dostává jejich postavení váhu i odpovědnost. Promýšlení a organizování nedělní školy dnes plně patří

k otázce budování a poslání sboru, což se může začít právě od učitelů nedělní školy – jako těch, kteří patří k jádru sboru, jsou aktivními laiky, zabývají se biblickými texty a jsou ochotni učit se.

SEZNAM LITERATURY

MONOGRAFIE

- BALDERMANN, Ingo. Úvod do biblické didaktiky. Jihlava: Mlýn 2004.
- BARTH, Karl. Boží božství a Boží lidství. Brno: CDK 2005.
- BUTTA, Tomáš. Kapitoly z katechetiky. Praha: Blahoslav 2012.
- FILIPÍ, Pavel. Pozvání k naději. Praha: Kalich 2006.
- GROM, Bernard. FRIEMEL, Franz Georg. Katechetické metody. Olomouc: Matice cyrilometodějská 1992.
- HECHTOVÁ, Anneliese. Kreativní přístupy k Bibli. Brno: Kartuziánské nakladatelství 2008.
- HECHTOVÁ, Anneliese. Tvořivá práce s biblickými postavkami. Brno: Kartuziánské nakladatelství 2006.
- HOŠEK, Pavel. A bohové se vracejí. Jihlava: Mlýn 2012.
- HROMÁDKA, Josef, Lukl. Zásady ČCE. Praha: Ústřední církevní nakladatelství ČCE 1968.
- JONKER, Evert. Aby se Slovo dostalo ke slovu. Benešov: Eman 2006.
- KOCOURKOVÁ, L. Činnost nedělních škol v Českobratrské církvi evangelické. Bakalářská práce. Praha: HTF UK 1998.
- Kolektiv autorů. Cesta Božího lidu. Praha: Kalich 1991.
- Kolektiv autorů. Učím s radostí. Praha: Kritické myšlení 2003.
- Kolektiv autorů. Zpytování. Středokluky: Zdeněk Susa 2007
- MUCHOVÁ, Ludmila. Budete mými svědky. Brno: Kartuziánské nakladatelství a vydavatelství 2011.
- MUCHOVÁ, Ludmila. ---aděje na s---. České Budějovice: JČU 2011.
- NOVOTNÝ, Adolf. Biblický slovník. Praha: Kalich 1956.
- OEMING, Manfred. Úvod do biblické hermeneutiky. Praha: Vyšehrad 2001.
- POKORNÝ, Petr. Den se přiblížil. Jihlava: Mlýn 2007.
- RICHTER, Klement. Liturgie a život. Praha: Vyšehrad 1996.
- SMOLÍK, Josef. Pastýřská péče. Praha: Kalich 1991.
- SMOLÍK, Josef. Současné pokusy o interpretaci evangelia. Praha: Oykomeneh 1993.
- SMOLÍK, Josef. Závazek křtu. Praha: Kalich 1974.
- SOKOL, Jan. Proč chodíme do kostela? Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2013.

ČASOPISY

- BALCAR, L. Význam a organizace nedělní školy. Cyklostyl, archiv SR ČCE.
- ČERNÝ, Jan. Evangelická bohoslužba jako médium. in: Teologická reflexe, 1/2002.
- GRAUOVÁ, ŠULC. Komu se káže Boží slovo. in: Český bratr 2010/7.
- HELLER, Jan. Jak se ptát biblických svědků. in: Teologická reflexe 2003/2.
- HOGENOVÁ, Anna. Člověk v době postmoderní – filosoficky o člověku. in: Člověče, kde jsi? Benešov: Eman 2010.
- Kolektiv autorů. Bible a kalich, ročník XXV. 1950, č. 2
- Kolektiv autorů, Církevní rok. Pomůcka pro učitele NŠ a náboženství. Praha: PoD při SR ČCE 2001.
- Kolektiv autorů. Činitelé náboženské výchovy. Cyklostyl, archiv SR ČCE.
- Kolektiv autorů. Desatero. Katechetická příručka. Praha: PoD při SR ČCE 2013.
- Kolektiv autorů. Dokud se zpívá ... Pomůcka pro práci s dětmi při nedělních bohoslužbách i v biblických hodinách 2008/2009, 1.díl. Praha: Pod při SR ČCE 2008.
- Kolektiv autorů. Organizace, správa a management církve. in: Český bratr 2011/5.
- Kolektiv autorů. Pozvání na cestu. Katechetická příloha 2003/2004, 2.díl. Praha: Pod při SR ČCE 2003.
- Kolektiv autorů. Katechetická příloha 2003/2004, 1.díl. Praha: Pod při SR ČCE 2001
- KRAFT, Friedhelm. Dítě, kde jsi? Dětská teologie jako cesta k objevení dítěte. in: Člověče, kde jsi? Benešov: Eman 2010.
- LANDOVÁ, Tabita. Kázání jako podobenství Božího království. in: Výklady a vykladači. Jihlava: Mlýn 2005.
- LINDEN, ter Nico. Krása a poselství je v příběhu, nikde jinde. in: Protestant, 1/XXI.
- LOCHMAN, Jan Milíč. Tvář postmoderny. in: Evangelium v postmoderním světě. Knižnice SpEKu sv. 3, 1996.
- MACHÁČKOVÁ, Petra. Nejdůležitější je zhodnotit, co jsme prožili. in: Český bratr 2011/3.
- MALÁČ, Petr. Nedělka – dětské bohoslužby. in: Zpravodaj pro práci s dětmi 2011/2.
- NOBLE, Ivana. O možnostech a povaze teologického poznávání. in: Teologická reflexe, 2/2004.
- NOVÁKOVÁ, Barbora. Biblické postavičky. in: Českobratrské Horácko 2011/1.
- NOVÁKOVÁ, Šárka. Nedělní škola v Moravči. in: Zpravodaj pro práci s dětmi 2013/1.
- OSLZLÝ, Petr. Jak poslouchám slovo Boží. in: A stalo se slovo. Benešov: Eman 2012.

- PRUDKÝ, Martin. Starozákonní biblistika v poslední dekádě 20.století. in: Teologická reflexe 2003/2.
- REJCHRT, Miloš. Perspektivy ČCE. in: Církev. Benešov: Eman 1999.
- ROSKOVCOVÁ, Kateřina. Vzácný čas spoutané volnosti. in: Český bratr 2011/2.
- ŘÍČAN, Pavel. První školní léta a křesťanská výchova. in: Český bratr 2009/9.
- SLÁMA, Petr. Bible a kázání. in: Český bratr 2012/6
- SLÁMA, Petr. Evangelické důrazy ve světle kritického pohledu Bible. in: Evangelická identita. Benešov: Eman 2008.
- SLÁMA, Petr. Příběhy Starého zákona jako modely víry a jednání. in: Český bratr 2010/1.
- SLÁMA, Petr. S rizikem vypískání ukazovat směr. in: Český bratr 2009/3.
- SOKOL, Jan. Svou prestiž si někdy nezasloužíme. in: Respekt 25/2007.
- ŠOUREK, Jan Blahoslav. Bible trošku jinak. Praha: SR ČCE 2006.
- ŠRÁMKOVÁ, Jana. Oranžová besídka. in: Brána 2010/9.
- ŠTEFAN, Jan Naše lidská slova Slovem Božím? in: A stalo se slovo. Benešov: Eman 2012.
- ŠUBERT, V. Nedělní škola. Praha: 1881.
- TRUSINA, Tomáš. Nejpřiměřenější katechetická forma – příběh. in: Protestant.
- TRUSINA, Tomáš. Chtěli po mně spíš biblickou dějepravu. in: Český bratr 2008/11.
- VESELÝ, Josef. Království Boží a řeč našeho kázání. in: Protestant, 10/XVIII.
- VÍTEK, Tomáš. Několik předpokladých poznámek o dětech a bohoslužbách. in: Zpravodaj pro práci s dětmi 2011/1.

INTERNET

BERNARDOVÁ, Marie. Děti a liturgie. in: Getsemany 5/2006 [online]

<http://www.getsemany.cz/node/844>

BRUEGGEMANN, Walter. Funding postmodern interpretation. [online]

<http://books.google.cz/books?id=T9hmE->

[GTznQC&pg=PA1&lpg=PA1&dq=BRUEGGEMANN,+Walter.+Funding+postmodern+interpretation&source=bl&ots=7O69FklK9L&sig=eHYODOGhfqdNVmZe0Wv5m6gm574&hl=cs&sa=X&ei=qNFy](http://books.google.cz/books?id=T9hmE-GTznQC&pg=PA1&lpg=PA1&dq=BRUEGGEMANN,+Walter.+Funding+postmodern+interpretation&source=bl&ots=7O69FklK9L&sig=eHYODOGhfqdNVmZe0Wv5m6gm574&hl=cs&sa=X&ei=qNFy)

Církevní zřízení a řády ČCE. odd. C, čl. 6.2. [online]

<http://www.evangnet.cz/cce/czr/rvvc.html>

FS ČCE Brandýs nad Labem. [online] [http://files.cce-](http://files.cce-brandysnadlabem.webnode.cz/200001016-be96ebf90c/2013_09%20RODINN%C3%81%20BOHOSLU%C5%BDBANed%C4%9Ble%2022.9.%20v%20BNL.pdf)

[brandysnadlabem.webnode.cz/200001016-](http://files.cce-brandysnadlabem.webnode.cz/200001016-be96ebf90c/2013_09%20RODINN%C3%81%20BOHOSLU%C5%BDBANed%C4%9Ble%2022.9.%20v%20BNL.pdf)

[be96ebf90c/2013_09%20RODINN%C3%81%20BOHOSLU%C5%BDBANed%C4%9Ble%2022.9.%20v%20BNL.pdf](http://files.cce-brandysnadlabem.webnode.cz/200001016-be96ebf90c/2013_09%20RODINN%C3%81%20BOHOSLU%C5%BDBANed%C4%9Ble%2022.9.%20v%20BNL.pdf)

FS ČCE Hradec Králové. [online] <http://hradec-kralove.evangnet.cz/drupal/node/47>

FS ČCE Letohrad. [online] <http://letohrad.evangnet.cz/>

FS ČCE Nejdek. [online] http://nejdek.evangnet.cz/CZ/Deti/Idx_deti.htm

FS ČCE Polička. [online] <http://policka.evangnet.cz/>

FS ČCE Praha Braník. [online] <http://branik.evangnet.cz/nedelka.php>

FS ČCE Praha Strašnice. [online] <http://www.volny.cz/kocna/sbor/sbor1.htm>

FS ČCE Zlín. [online] <http://zlin.evangnet.cz/nedelni-skola>

HALÍK, Tomáš. Jak to vidí. 20. 2. 2013 [online]

http://www.rozhlas.cz/dvojka/jaktovidi/_zprava/jak-to-vidi-tomas-halik-20-unora--1177495

Katechetický web. [online] <http://katecheze.evangnet.cz/>

Křesťanský magazín. 6. 1. 2013 [online] <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1098528273-krestansky-magazin/313298380040001/>

S dětmi na cestě víry. [online] <http://www.umc.cz/deti/node/30/>

Statut Poradního odboru pro práci s dětmi. [online] [http://www.e-](http://www.e-cirkev.cz/data/att/Statut%20POD.pdf)

[cirkev.cz/data/att/Statut%20POD.pdf](http://www.e-cirkev.cz/data/att/Statut%20POD.pdf)

Základní dokument ČCE. [online] [http://www.e-](http://www.e-cirkev.cz/data/att/Z%C3%A1kladn%C3%AD%20dokument%20%C4%8CCE.pdf)

[cirkev.cz/data/att/Z%C3%A1kladn%C3%AD%20dokument%20%C4%8CCE.pdf](http://www.e-cirkev.cz/data/att/Z%C3%A1kladn%C3%AD%20dokument%20%C4%8CCE.pdf)

LANDOVÁ, Tabita. Jak poslouchat a posuzovat kázání. [online] http://povl_hk.evangnet.cz/

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Anketa pro učitele

ANKETA PRO UČITELE NŠ

Prosím zakroužkujte či doplňte:

Sbor, v němž v současné době učím NŠ:

Věk: do 30 let 31 – 50 51 – 65 nad 65 let

Pohlaví: žena muž

Sám jsem do NŠ jako dítě chodil: Ano Ne

V NŠ učím jedno či více svých vlastních dětí: Ano Ne

V NŠ učím: méně než 2 roky 2 až 5 let 5 až 10 let více než 10 let

Pro práci v NŠ mě získal: jiný učitel farář někdo jiný..... vlastní zájem

Učím: skoro každou neděli 1x měsíčně přibližně 1x za tři měsíce méněkrát

S dětmi z NŠ pracuji i jinak: Ne Ano (*doplňte jak*)

Nějaká forma pověření učitele NŠ ke službě by byla: prospěšná odrazující zbytečná

Prosím, zakroužkujte číslo na stupnici podle míry souhlasu či nesouhlasu s danou výpovědí (-2 = rozhodně nesouhlasím, -1 = spíše nesouhlasím, 1 = spíše souhlasím, 2 = rozhodně souhlasím)

I. NEDĚLNÍ ŠKOLA, UČITEL A BOHOSLUŽBY

* NŠ má být zasazena do rámce bohoslužeb. -2 -1 1 2

* Je dobře, když jsou děti přítomny alespoň na část bohoslužeb společně s dospělými. -2 -1 1 2

* Nedělní bohoslužby s NŠ může nahradit jiné setkání dětí či celého sboru v týdnu. -2 -1 1 2

* NŠ má především plnit stejnou úlohu jako kázání -2 -1 1 2

* NŠ je především (*doplňte*).....

II. NEDĚLNÍ ŠKOLA, UČITEL A SBOR

* Z mého pohledu NŠ přináší

dětem možnost setkání s evangeliem v přiměřené formě	-2	-1	1	2
dětem lepší vztah k nedělním bohoslužbám	-2	-1	1	2
dětem alternativní společenství	-2	-1	1	2
dětem rozmanitost svědectví různých učitelů o Bohu a víře	-2	-1	1	2
dětem <i>(doplňte)</i>				
rodičům pomoc v „předávání“ víry	-2	-1	1	2
faráři spolupracovníky	-2	-1	1	2
učiteli vzdělávání a růst ve víře	-2	-1	1	2
učiteli vděčnost rodičů a sboru	-2	-1	1	2
učiteli uplatnění svého daru ve sboru	-2	-1	1	2
učiteli <i>(doplňte)</i>				

* Z mého pohledu NŠ bere

dětem možnost „vrůstát“ do bohoslužeb a zvyknout si				
být v kostele	-2	-1	1	2
dětem <i>(doplňte)</i>				
rodičům společné slavení bohoslužeb s dětmi	-2	-1	1	2
faráři jeho odborný vliv na děti	-2	-1	1	2
učiteli prožití nedělních bohoslužeb	-2	-1	1	2
učiteli klidný spánek	-2	-1	1	2
učiteli jistotu o jeho schopnostech a znalostech	-2	-1	1	2
učiteli <i>(doplňte)</i>				

III. NŠ, UČITEL A CÍLE

(vyjádřete, prosím, svou míru souhlasu s uvedenými citáty)

* „Jde o to zprostředkovat dávný příběh a doložit, že ten příběh má vztah k dnešku.“	-2	-1	1	2
* „Cílem je vytvářet základ veškeré životní orientace.“	-2	-1	1	2
* „Důležité je přivést dítě k Ježíši, aby děti měly osobní vztah k Bohu.“	-2	-1	1	2
* „Cílem je vyučít děti biblickým příběhům a orientaci v bibli.“	-2	-1	1	2

* „Je třeba inspirovat k otázkám, přemýšlení a novým objevům v biblických příbězích.“	-2	-1	1	2
* „Jde o to vytvářet hlavně příjemné společenství, kam děti rády chodí.“	-2	-1	1	2
* „Jde o to, aby se děti setkaly s člověkem, který je vnitřně zaujat biblickým svědectvím.“	-2	-1	1	2
* Záleží mi na tom, aby děti z mé NŠ odcházely				
a uměly převyprávět obsah příběhu.	-2	-1	1	2
s pocitem příjemné atmosféry.	-2	-1	1	2
s impulzem pro jejich jednání.	-2	-1	1	2
s nějakým zážitkem.	-2	-1	1	2
s nějakou myšlenkou.	-2	-1	1	2
s jasnými odpověďmi na své otázky.	-2	-1	1	2
* Když se připravuji na NŠ, je pro mě těžké				
porozumět biblickému textu, najít jeho záměr.	-2	-1	1	2
najít čas na soustředěnou přípravu.	-2	-1	1	2
že nevím, pro jaké a kolik děti NŠ připravuji.	-2	-1	1	2
najít způsob, jak zajímavě, nenudně předat obsah.	-2	-1	1	2
* V roli učitele NŠ se cítím jako ten,				
kdo si sám umí určit obsah, cíl a způsob provedení NŠ.	-2	-1	1	2
kterému stačí inspirovat se a vybrat si z různého materiálu.	-2	-1	1	2
který ke zpracování potřebuje jasné zadání a materiál.	-2	-1	1	2
který jen použije hotovou a připravenou úlohu.	-2	-1	1	2

Vaše poznámky a připomínky:

Příloha č. 2: Anketa pro faráře

ANKETA PRO FARÁŘE SBORU

Prosím zakroužkujte či doplňte:

Sbor:

NŠ bývá: každou neděli téměř každou neděli nepravidelně zřídka nebo vůbec

NŠ nebývá, když: jsou rodinné bohoslužby je křestní neděle jsou hlavní svátky
jiné:

NŠ probíhá: v čase celých bohoslužeb jen v čase kázání po 2. či 3. písni do konce bohoslužeb

Téma NŠ: podle rozpisu SR jiné:

Souvislost NŠ a bohoslužeb:

téměř vždy stejný text kázání i úlohy NŠ Ano Ne

píseň pro děti před odchodem do NŠ Ano Ne

slovo učitele/faráře (*vyberte*) dětem uvádějící úlohu NŠ Ano Ne

vyprovázecí rituál:

jiné:

Skupina dětí v NŠ: proměnlivá stabilní

Nejpočetnější věková skupina v NŠ: do 6 let 6-10 let nad 10 let

Setkávání učitelů k přípravě NŠ: 1x týdně 1x měsíčně 4x ročně méně často

Učit NŠ může: každý, kdo je ochoten ten, kdo splňuje určité podmínky:

Učitelé NŠ patří mezi pravidelné účastníky bohoslužeb: Ano Ne

Ve staršovstvu je člen pověřený starostí o NŠ: Ano Ne

V souvislosti s NŠ sbor nejvíce těší

V souvislosti s NŠ sbor nejvíce tíží

Nově zavedená praxe v souvislosti s NŠ

Jiné změny

Někáká forma pověření učitele NŠ ke službě by byla: prospěšná odrazující zbytečná

Moje vize budoucnosti NŠ:
.....

Prosím, zakroužkujte číslo na stupnici podle míry souhlasu či nesouhlasu s danou výpovědí (-2 = rozhodně nesouhlasím, -1 = spíše nesouhlasím, 1 = spíše souhlasím, 2 = rozhodně souhlasím)

I. NEDĚLNÍ ŠKOLA, UČITEL A BOHOSLUŽBY

* NŠ má být zasazena do rámce bohoslužeb.	-2	-1	1	2
* Je dobře, když jsou děti přítomny alespoň na část bohoslužeb společně s dospělými.	-2	-1	1	2
* Nedělní bohoslužby s NŠ může nahradit jiné setkání dětí či celého sboru v týdnu.	-2	-1	1	2
* NŠ má především plnit stejnou úlohu jako kázání	-2	-1	1	2
* NŠ je především <i>(doplňte)</i>				

II. NEDĚLNÍ ŠKOLA, UČITEL A SBOR

* Z mého pohledu NŠ <u>přináší</u>				
dětem možnost setkání s evangeliem v přiměřené formě	-2	-1	1	2
dětem lepší vztah k nedělním bohoslužbám	-2	-1	1	2
dětem alternativní společenství	-2	-1	1	2
dětem rozmanitost svědectví různých učitelů o Bohu a víře	-2	-1	1	2
dětem <i>(doplňte)</i>				
rodičům pomoc v „předávání“ víry	-2	-1	1	2
faráři spolupracovníky	-2	-1	1	2
učiteli vzdělávání a růst ve víře	-2	-1	1	2
učiteli vděčnost rodičů a sboru	-2	-1	1	2
učiteli uplatnění svého daru ve sboru	-2	-1	1	2
učiteli <i>(doplňte)</i>				
* Z mého pohledu NŠ <u>bere</u>				
dětem možnost „vrůst“ do bohoslužeb a zvyknout si být v kostele	-2	-1	1	2
dětem <i>(doplňte)</i>				
rodičům společné slavení bohoslužeb s dětmi	-2	-1	1	2
faráři jeho odborný vliv na děti	-2	-1	1	2
učiteli prožití nedělních bohoslužeb	-2	-1	1	2

učiteli klidný spánek	-2	-1	1	2
učiteli jistotu o jeho schopnostech a znalostech	-2	-1	1	2
učiteli (<i>doplňte</i>).....				

III. NŠ, UČITEL A CÍLE

(*vyjádřete, prosím, svou míru souhlasu s uvedenými citáty*)

* „Jde o to zprostředkovat dávný příběh a doložit, že ten příběh má vztah k dnešku.“	-2	-1	1	2
* „Cílem je vytvářet základ veškeré životní orientace.“	-2	-1	1	2
* „Důležité je přivést dítě k Ježíši, aby děti měly osobní vztah k Bohu.“	-2	-1	1	2
* „Cílem je vyučít děti biblickým příběhům a orientaci v bibli.“	-2	-1	1	2
* „Je třeba inspirovat k otázkám, přemýšlení a novým objevům v biblických příbězích.“	-2	-1	1	2
* „Jde o to vytvářet hlavně příjemné společenství, kam děti rády chodí.“	-2	-1	1	2
* „Jde o to, aby se děti setkaly s člověkem, který je vnitřně zaujat biblickým svědectvím.“	-2	-1	1	2
* Záleží mi na tom, aby děti z NŠ odcházely				
a uměly převyprávět obsah příběhu.	-2	-1	1	2
s pocitem příjemné atmosféry.	-2	-1	1	2
s impulzem pro jejich jednání.	-2	-1	1	2
s nějakým zážitkem.	-2	-1	1	2
s nějakou myšlenkou.	-2	-1	1	2
s jasnými odpověďmi na své otázky.	-2	-1	1	2

Příloha č. 3: Anketa pro učitele s odpověďmi respondentů a stručným komentářem

ANKETA PRO UČITELE NŠ

Komentář: Anketa proběhla v lednu až dubnu 2013 v deseti sborech Horáckého seniorátu ČCE, zúčastnilo se jí 40 činných učitelů.

Prosím zakroužkujte či doplňte:

Sbor, v němž v současné době učím NŠ:

Věk: do 30 let 8x 31-50 27x 51-65 5x nad 65 0x

Pohlaví: žena 32x muž 8x

Sám jsem do NŠ jako dítě chodil: Ano 29x Ne 11x

V NŠ učím jedno či více svých vlastních dětí: Ano 27x Ne 13x

V NŠ učím: méně než 2 roky 6x 2 až 5 let 18x 5 až 10 let 6x více než 10 let 9x

Pro práci v NŠ mě získal: jiný učitel 12x farář 12x někdo jiný 2x vlastní zájem 6x

Učím: skoro každou neděli 1x 1x měsíčně 29x přibližně 1x za tři měsíce 9x méněkrát 1x

S dětmi z NŠ pracuji i jinak: Ne 20x Ano (*doplňte jak*) 20x

Nějaká forma pověření učitele NŠ ke službě by byla:

prospěšná 10x odrazující 3x zbytečná 12x (10x „nevím“)

Komentář: Nejčastěji je učitelem NŠ žena ve věku 30-50 let, která chodila do NŠ jako dítě, v NŠ učí i své vlastní dítě, učí 2-5 let, pro NŠ ji získal jiný učitel nebo farář, NŠ vede 1x měsíčně.

Prosím, zakroužkujte číslo na stupnici podle míry souhlasu či nesouhlasu s danou výpovědí (-2 = rozhodně nesouhlasím, -1 = spíše nesouhlasím, 1 = spíše souhlasím, 2 = rozhodně souhlasím)

I. NEDĚLNÍ ŠKOLA, UČITEL A BOHOSLUŽBY

-2 -1 1 2

* NŠ má být zasazena do rámce bohoslužeb.

0x 2x 12x 26x

* Je dobře, když jsou děti přítomny alespoň na část bohoslužeb společně s dospělými.

0x 0x 8x 32x

* Nedělní bohoslužby s NŠ může nahradit jiné setkání dětí či celého sboru v týdnu.

9x 30x 1x 0x

* NŠ má především plnit stejnou úlohu jako kázání 3x 15x 14x 7x

* NŠ je především *(doplňte) projev pozornosti dětem ve sboru, prostorem pro setkávání dětí a jejich společné prožívání vztahu s Bohem, shromáždění pro děti, společenství dětí, kde se mohou dozvědět něco o Bohu a Ježíši Kristu, výklad Písma pro děti srozumitelnou formou, zabavení dětí s náboženským podtextem, příjemné setkání a povídání, společenství dětí, kterým je předáváno Slovo boží formou zábavy a vyprávění, pokus o přípravu dětí na sborový život v dospělosti, místem kde děti rozumí o čem je řeč, vzdělávání dětí a také jejich hlídání aby nerušily v kostele*

Komentář: Mezi učiteli výrazně převažuje názor, že nedělní škola má být zasazena do rámce bohoslužeb, všichni učitelé považují za dobré, když jsou děti přítomny na část bohoslužeb společně s dospělými. Nedělní bohoslužby nemůže nahradit jiné setkání v týdnu. Názor na to, zda má NŠ plnit stejnou úlohu jako kázání, je rozprostřen rovnoměrně od nesouhlasu k souhlasu.

II. NEDĚLNÍ ŠKOLA, UČITEL A SBOR

* Z mého pohledu NŠ <u>přináší</u>	-2	-1	1	2
dětem možnost setkání s evangeliem v přiměřené formě	0x	0x	10x	30x
dětem lepší vztah k nedělním bohoslužbám	0x	0x	23x	17x
dětem alternativní společenství	2x	1x	23x	14x
dětem rozmanitost svědectví různých učitelů o Bohu a víře	0x	5x	14x	21x
dětem <i>(doplňte): vztah, kamarádství, prožít bohoslužby bez nudy, společenství se stejně starými dětmi, posiluje vztah k církvi, sboru</i>				
rodičům pomoc v „předávání“ víry	0x	0x	24x	16x
faráři spolupracovníky	1x	4x	24x	11x
učiteli vzdělávání a růst ve víře	0x	4x	22x	14x
učiteli vděčnost rodičů a sboru	1x	17x	12x	2x
učiteli uplatnění svého daru ve sboru	0x	6x	22x	9x
učiteli <i>(doplňte) setkání s dětskou upřímností, sondu do dětského světa, radost ze setkávání s nejmladšími členy sboru, sebevzdělávání, stres, sebeovládání, toleranci, možnost více poznat děti a jejich rodiny, radost z toho, že děti něco pochopí, rozšíření biblického obzoru, pochybnosti o schopnostech učitele, zkušenosti s výchovou</i>				

Komentář: Nejvýraznější souhlas se projevil v přínosu NŠ jako možnosti setkání s evangeliem v přiměřené formě. Zajímavá je patrně nedostatečná či chybějící vděčnost rodičů či sboru, kterou učitelé postrádají.

* Z mého pohledu NŠ <u>bere</u>	-2	-1	1	2
dětem možnost „vrůstá“ do bohoslužeb a zvyknout si				
být v kostele	20x	19x	0x	1x
dětem <i>(doplňte)vidět své rodiče jak se sklání před Bohem, prospat se doma, přítomnost rodičů, sedět u TV, možnost zlobit v kostele</i>				
rodičům společné slavení bohoslužeb s dětmi	15x	20x	4x	1x
faráři jeho odborný vliv na děti	11x	27x	2x	0x
učiteli prožití nedělních bohoslužeb	2x	17x	14x	5x
učiteli klidný spánek	13x	12x	9x	3x
učiteli jistotu o jeho schopnostech a znalostech	2x	21x	15x	2x
učiteli <i>(doplňte)iluze o sobě samém, čas, nedělní pohodu, účast na bohoslužbách, možnost slyšet kázání</i>				

Komentář: Výrazný je názor, že dětem NŠ nebere možnost „vrůstá do bohoslužeb. Polovině učitelů nedělní škola bere prožití nedělních bohoslužeb.

III. NŠ, UČITEL A CÍLE

<i>(vyjádřete, prosím, svou míru souhlasu s uvedenými citáty)</i>	-2	-1	1	2
* „Jde o to zprostředkovat dávný příběh a doložit, že ten příběh má vztah k dnešku.“	1x	3x	20x	15x
* „Cílem je vytvářet základ veškeré životní orientace.“	1x	10x	15x	14x
* „Důležité je přivést dítě k Ježíši, aby děti měly osobní vztah k Bohu.“	1x	5x	20x	5x
* „Cílem je vyučít děti biblickým příběhům a orientaci v bibli.“	1x	13x	14x	11x
* „Je třeba inspirovat k otázkám, přemýšlení a novým objevům v biblických příbězích.“	0x	3x	18x	17x
* „Jde o to vytvářet hlavně příjemné společenství, kam děti rády chodí.“	1x	2x	12x	25x
* „Jde o to, aby se děti setkaly s člověkem, který je vnitřně zaujat biblickým svěděním.“	0x	10x	23x	5x

Komentář: Cíle učitelů jsou různorodé. Výrazná jednota je v názoru, že v NŠ je třeba vytvářet hlavně příjemné společenství. Méně blízké jsou učitelům citáty s důrazem na vyučování a vnitřní zaujetí.

* Záleží mi na tom, aby děti z mé NŠ odcházely	-2	-1	1	2
a uměly převyprávět obsah příběhu.	3x	17x	20x	0x
s pocitem příjemné atmosféry.	0x	0x	15x	25x
s impulzem pro jejich jednání.	0x	3x	20x	15x
s nějakým zážitkem.	0x	6x	21x	10x
s nějakou myšlenkou.	0x	4x	20x	15x
s jasnými odpověďmi na své otázky.	3x	23x	10x	3x

Komentář: Nejvýraznějším osobním cílem učitelů je, aby děti z NŠ odcházely s pocitem příjemné atmosféry. Naopak se většinou neztotožňují s cílem, aby děti odcházely s jasnými odpověďmi.

* Když se připravuji na NŠ, je pro mě těžké	-2	-1	1	2
porozumět biblickému textu, najít jeho záměr.	0x	23x	14x	3x
najít čas na soustředěnou přípravu.	3x	9x	20x	8x
že nevím, pro jaké a kolik dětí NŠ připravuji.	5x	6x	18x	10x
najít způsob, jak zajímavě, nenudně předat obsah.	0x	12x	15x	11x
<i>vymyslet originální pojetí příběhu, u složitějších příběhů najít podstatu, aby vyzněly radostně, složitost některých témat (uzdravování)</i>				

Komentář: Problémem při přípravě je pro učitele zejména najít čas na soustředěnou přípravu, ale také nejistota, pro jaké děti a jaký počet nedělní školu připravuje

* V roli učitele NŠ se cítím jako ten,	-2	-1	1	2
kdo si sám umí určit obsah, cíl a způsob provedení NŠ.	5x	15x	14x	6x
kterému stačí inspirovat se a vybrat si z různého materiálu.	1x	16x	12x	7x
který ke zpracování potřebuje jasné zadání a materiál.	0x	20x	13x	6x
který jen použije hotovou a připravenou úlohu.	11x	16x	9x	3x

Komentář: V odpovědích se projevila různorodost učitelů: polovina z nich je při přípravě NŠ téměř samostatná, druhá polovina potřebuje při přípravě pomoc. Jen menší část je však zcela odkázána na použití hotové přípravy.

Příloha č. 4: Anketa pro faráře s odpověďmi respondentů a stručným komentářem

ANKETA PRO FARÁŘE SBORU

Komentář: Anketa proběhla v únoru 2013 při pastorální konferenci a zúčastnilo se jí 14 činných kazatelů Horáckého seniorátu ČCE.

Prosím zakroužkujte či doplňte:

Sbor:

NŠ bývá: každou neděli 8x téměř každou neděli 1x nepravidelně 1x zřídka nebo vůbec 2x

NŠ nebývá, když: jsou rodinné bohoslužby 8x je křestní neděle 1x jsou hlavní svátky 6x

NŠ probíhá: v čase celých bohoslužeb 0x jen v čase kázání 0x po 2. či 3. písni do konce bohoslužeb 10x

Téma NŠ: podle rozpisu SR 6x jiné: 2x (*podle biblické dějepavy, deskové hry, procházky*)

Souvislost NŠ a bohoslužeb:

téměř vždy stejný text kázání i úlohy NŠ Ano 1x Někdy 2x Ne 7x

píseň pro děti před odchodem do NŠ Ano 3x Někdy 1x Ne 5x

slovo učitele/faráře (*vyberte*) dětem uvádějící úlohu NŠ Ano 3x Ne 5x

vyprovázecí rituál: *předání obrázkové bible a svíčky, rozhovor a modlitba*

Skupina dětí v NŠ: proměnlivá 8x stabilní 4x

Nejpočetnější věková skupina v NŠ: do 6 let 5x 6-10 let 4x nad 10 let 0x

Setkávání učitelů k přípravě NŠ: 1x týdně 0x 1x měsíčně 2x 4x ročně 0x méně často 7x

Učit NŠ může: každý, kdo je ochoten 8x ten, kdo splňuje určité podmínky: 2x – *účastní se přípravy, pověřen staršovstvem*

Učitelé NŠ patří mezi pravidelné účastníky bohoslužeb: Ano 10x Ne 0x

Ve staršovstvu je člen pověřený starostí o NŠ: Ano 4x Ne 7x

V souvislosti s NŠ sbor nejvíce těší *spousta akcí, aktivní lidé, solidní počet dětí, rod. neděle*

V souvislosti s NŠ sbor nejvíce tíží *starší děti zlobí, kolísající účast, méně dětí, věkové rozpětí dětí, nepravidelná účast dětí*

Nově zavedená praxe v souvislosti s NŠ: *odchod dětí po 2.písni, rodinné bohoslužby, víkendy, účast dětí u Večeře Páně*

Nějaká forma pověření učitele NŠ ke službě by byla: prospěšná 3x odrazující 2x zbytečná 1x (*Nevím 3x*)

Moje vize budoucnosti NŠ: *více jako dětské bohoslužby než „zabavit děti“, dělat co můžeme, aby děti chodily do NŠ rády, zachovat biblické výklady*

Komentář: Ve většině sborů Horáckého seniorátu bývá NŠ každou neděli s výjimkou rodinných bohoslužeb a svátků, ve všech sborech děti odcházejí z bohoslužeb po 2. či 3. písni, většina nedělních škol se řídí celocírkevním rozpisem, text kázání bývá jen zřídka stejný jako úloha NŠ, ve třech sborech praktikují vyprovázecí rituál. Skupiny dětí v NŠ jsou proměnlivé, nejpočetnější skupinou jsou děti do 10 let. Ve dvou sborech se učitelé setkávají 2x měsíčně, v ostatních 3x ročně nebo méně. Učit NŠ může většinou každý, kdo je ochoten, učitelé však patří mezi pravidelné účastníky bohoslužeb. Čtyři sbory mají ve staršovstvu člena pověřeného starostí o NŠ. Názory na užitečnost pověření ke službě učitele se různí.

Prosím, zakroužkujte číslo na stupnici podle míry souhlasu či nesouhlasu s danou výpovědí (-2 = rozhodně nesouhlasím, -1 = spíše nesouhlasím, 1 = spíše souhlasím, 2 = rozhodně souhlasím)

I. NEDĚLNÍ ŠKOLA, UČITEL A BOHOSLUŽBY	-2	-1	1	2
* NŠ má být zasazena do rámce bohoslužeb.	0x	1x	3x	10x
* Je dobře, když jsou děti přítomny alespoň na část bohoslužeb společně s dospělými.	0x	0x	1x	13x
* Nedělní bohoslužby s NŠ může nahradit jiné setkání dětí či celého sboru v týdnu.	5x	7x	2x	0x
* NŠ má především plnit stejnou úlohu jako kázání	3x	6x	5x	0x
* NŠ je především <i>(doplňte)</i> <i>pomoc rodičů k účasti na bohoslužbách, záleží na věku a situaci sboru, společenství vědomě patřící do bohoslužeb (necht' si děti v rámci bohoslužeb i hrají, ale ať tuší, že je to bohoslužba), dětské nedělní křesťanské setkání, přátelské a hravé setkání, škola = vyučování</i>				

Komentář: Výrazně převažuje názor, že nedělní škola má být zasazena do rámce bohoslužeb, všichni faráři považují za dobré, když jsou děti přítomny na část bohoslužeb společně s dospělými. S názorem, že NŠ má plnit stejnou úlohu jako kázání, faráři spíše nesouhlasí.

II. NEDĚLNÍ ŠKOLA, UČITEL A SBOR

* Z mého pohledu NŠ <u>přináší</u>	-2	-1	1	2
dětem možnost setkání s evangeliem v přiměřené formě	0x	0x	6x	8x
dětem lepší vztah k nedělním bohoslužbám	0x	2x	8x	3x
dětem alternativní společenství	0x	2x	7x	3x
dětem rozmanitost svědectví různých učitelů o Bohu a víře	1x	1x	6x	4x
dětem <i>(doplňte)</i> <i>seznámení s biblí</i>				
rodičům pomoc v „předávání“ víry	0x	3x	6x	4x
faráři spolupracovníky	0x	0x	11x	3x
učiteli vzdělávání a růst ve víře	0x	1x	9x	5x
učiteli vděčnost rodičů a sboru	0x	7x	7x	0x
učiteli uplatnění svého daru ve sboru	0x	1x	7x	3x
učiteli <i>(doplňte)</i> <i>pocit že něco dělá pro sbor, aktivní služba ve sboru</i>				

Komentář: Nejvýrazněji zde vystupuje, že nedělní škola přináší dětem možnost setkání s evangeliem v přiměřené formě. Také faráři (podobně jako učitelé) mají pochybnosti o vděčnosti rodičů a sboru učitelům NŠ

* Z mého pohledu NŠ <u>bere</u>	-2	-1	1	2
dětem možnost „vrůstát“ do bohoslužeb a zvyknout si				
být v kostele	4x	9x	1x	0x
dětem <i>(doplňte)</i> <i>osamocené prožívání víry</i>				
rodičům společné slavení bohoslužeb s dětmi	3x	7x	3x	1x
faráři jeho odborný vliv na děti	7x	5x	0x	0x
učiteli prožití nedělních bohoslužeb	0x	2x	8x	4x
učiteli klidný spánek	3x	3x	6x	0x
učiteli jistotu o jeho schopnostech a znalostech	1x	6x	5x	0x
učiteli <i>(doplňte)</i> <i>čas a sílu</i>				

Komentář: Nejvýrazněji se faráři přiklánějí k názoru, že učitel svou službou přichází o prožití nedělních bohoslužeb. Velmi výrazný je i nesouhlas s názorem, že by NŠ brala faráři jeho odborný vliv na děti.

III. NŠ, UČITEL A CÍLE

<i>(vyjádřete, prosím, svou míru souhlasu s uvedenými citáty)</i>	-2	-1	1	2
* „Jde o to zprostředkovat dávný příběh a doložit, že ten příběh má vztah k dnešku.“	0x	3x	6x	5x
* „Cílem je vytvářet základ veškeré životní orientace.“	0x	6x	4x	4x
* „Důležité je přivést dítě k Ježíši, aby děti měly osobní vztah k Bohu.“	3x	1x	7x	3x
* „Cílem je vyučít děti biblickým příběhům a orientaci v bibli.“	3x	4x	5x	2x
* „Je třeba inspirovat k otázkám, přemýšlení a novým objevům v biblických příbězích.“	0x	3x	5x	6x
* „Jde o to vytvářet hlavně příjemné společenství, kam děti rády chodí.“	0x	1x	8x	5x
* „Jde o to, aby se děti setkaly s člověkem, který je vnitřně zaujat biblickým svěděním.“	0x	2x	8x	4x

Komentář: Výrazně pozitivně vidí faráři cíl NŠ jako příjemného společenství, v podobné míře zároveň považují za důležité vnitřní zaujetí učitele biblickým svěděním. Postoj k NŠ jako biblickému vyučování je rovnoměrně rozptýlen od výrazného nesouhlasu až k výraznému souhlasu.

* Záleží mi na tom, aby děti z NŠ odcházely	-2	-1	1	2
a uměly převyprávět obsah příběhu.	3x	6x	5x	0x
s pocitem příjemné atmosféry.	0x	1x	7x	6x
s impulzem pro jejich jednání.	0x	2x	11x	1x
s nějakým zážitkem.	0x	4x	6x	2x
s nějakou myšlenkou.	0x	3x	6x	2x
s jasnými odpověďmi na své otázky.	4x	9x	1x	0x
<i>s pocitem, že příště chtějí přijít zas</i>				

Komentář: Odpovědi potvrzují tendenci patrnou z předchozí otázky po cílech NŠ: důležitá je především příjemná atmosféra, naopak nejméně záleží na tom, aby děti z NŠ odcházely s jasnými odpověďmi na své otázky a uměly převyprávět obsah příběhu.